

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

SPECIALISTIČNO DELO

Lucija Gobec Zidar

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

SPECIALISTIČNO DELO

VLOGE IN METODE NOTRANJEGA REVIZORJA PRI ODKRIVANJU, PREISKOVANJU IN PREPREČEVANJU PREVAR IN KORUPCIJE

Ljubljana, oktober 2007

Lucija Gobec Zidar

Študentka LUCIJA GOBEC ZIDAR izjavljam, da sem avtorica tega specialističnega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof.dr. Marka Hočevarja, in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo specialističnega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

1. UVOD	1
2. REVIZORJEVA VLOGA IN ODGOVORNOST PRI ODKRIVANJU PREVAR IN KORUPCIJE	3
2.1. Opredelitev pojmov	3
2.1.1. Definicija prevare	3
2.1.2. Definicija korupcije	4
2.1.3. Vloga notranjih revizorjev	6
2.2. Okoliščine, ki privedejo do nastanka prevar in korupcije	9
2.2.1. Organizacijski dejavniki	9
2.2.2. Človeški dejavniki	10
2.2.3. Trikotnik elementov, ki so prisotni pri storilcih prevar in korupcije	10
2.3. Strokovne in pravne podlage	11
3. POJAVNE OBLIKE PREVAR IN KORUPCIJE	12
3.1. Vrste prevar	12
3.1.1. Prevare zaposlenih	14
3.1.2. Zunanje prevare	15
3.2. Nivoji korupcije	15
3.3. Področja, ki so najbolj izpostavljena prevaram in korupciji	16
4. PREISKOVANJE PREVAR IN KORUPCIJE	21
4.1. Odgovornost za odkrivanje prevar in korupcije	21
4.2. Prepoznavanje prevar oziroma znamenja, na katera mora biti pozoren revizor	25
4.3. Koraki, ki jih mora upoštevati notranji revizor v postopku preiskave	29
4.4. Modeli za merjenje prevar in korupcije v družbi	31
4.5. Razgovori v zvezi s prevarami in korupcijo	33
4.5.1. Namen razgovorov	33
4.5.2. Opravljanje razgovorov	34
4.5.3. Odločanje o vključevanju Policije	35
4.5.4. Poročanje	36
5. PREPREČEVANJE PREVAR IN KORUPCIJE	37
5.1. Načrt za preprečevanje prevar in korupcije	37
5.2. Koncept in definicija notranje kontrole	44
5.2.1. Zagotavljanje notranje kontrole	45
5.2.2. Coso model	48
5.4. Usmeritve glede neprimerne obnašanja	50
5.5. Organi, ki se ukvarjajo s prevarami in korupcijo v RS	51
6. SKLEP	57
7. SPISEK LITERATURE	59
8. SPISEK VIROV	60
9. SEZNAM TABEL IN SLIK	61

1. UVOD

Zanimanje medijev za odmevne prevare v zadnjih dvajsetih letih je bilo precejšnje, kar ne preseneča, saj so s tem povezane velike izgube. Prevare so bile predrzne, vanje je bilo vključenih veliko število neposrednih in posrednih ključnih udeležencev, ki so bili pri tem prizadeti.

Notranji revizorji imajo pri preprečevanju prevar in korupcije pomembno vlogo. Pri svojem delu pa morajo ostati zvesti standardom, ki jim nalagajo dolžnost načrtovanja, izvajanja in vrednotenja dela na način, da lahko razumno pričakujejo, da bodo odkrili napake in nepravilnosti, ki namigujejo na prevaro. Standardi Inštituta notranjih revizorjev določajo, da potrebuje danes notranji revizor znanje, izobraževanje in izkušnje, da bo lahko ovrednotil ne le notranje kontrole in ukrepe organizacije na področju poslovnega nadziranja, temveč tudi prepoznal in ovrednotil tveganja, s katerimi se sooča organizacija. Prepoznati in ovrednotiti mora tudi tveganje nastanka prevare.

Notranji revizorji morajo svoje delo opravljati strokovno in vestno z upoštevanjem standardov strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (SNR), kodeksa poklicne etike in kodeksa notranjerevizijskih načel. Pri svojem delu se morajo obnašati razumno, preudarno, imeti morajo potrebna znanja oziroma jih morajo nenehno pridobivati in nadgrajevati. Zavedati se morajo obstoja napačnih dejanj, napak in opustitev, prevar, neučinkovitosti, zapravljanja, nepotrebnega porabljanja sredstev in nasprotij interesov. Pripravljeni morajo biti na okoliščine in aktivnosti, kjer se nepravilnosti in prevare največkrat pojavljajo. Notranji revizorji morajo prepoznati neprimerne in nezadostne kontrole ter opozorilne znake prevar in priporočiti izboljšave v podporo postopkom in praksam, ki veljajo v organizaciji (Nemec, 2006, str. 41-42).

Znanje, ki ga mora imeti notranji revizor, da bo lahko preprečil in odkril prevaro, mora biti najmanj enakovredno znanju prevaranta, ki bo izvedel kriminalno dejanje. Tega ni lahko doseči, posebej še v času, ko je uporaba informacijske tehnologije vse večja zaradi širjenja področja poslovanja in možnosti uporabe elektronskega poslovanja. Povečuje se število poslov državnih institucij z državljanji po elektronski poti. Vsled tega je pomembna naloga revizorja, in sicer: nenehno opominjanje ključnih udeležencev, da so najbolj učinkovite kontrole, ki zmanjšujejo in odpravljajo prevare, tiste, znotraj organizacije. Ključni udeleženci učinkovite kontrole so zavedno, etično motivirani zaposleni oziroma tisti, ki sprejemajo odločitve, kot tudi stalni, dobro izurjeni in z dobrim kadrom podkovani revizijski organi.

Prevara je v mednarodnih standardih revidiranja (MSR) opredeljena kot naklepno dejanje posameznikov v pravni osebi, ki povzroči napačno predstavitev

računovodskih izkazov in se lahko pojavi kot ponarejanje poslovnih listin, fiktivna poslovna listina ali napačna uporaba računovodskih usmeritev. Posamezniki v pravni osebi poskušajo s prirejanjem poslovnih listin ustvariti drugačen vtis o poslovnih dogodkih, ki ne ustrezajo resničnim vsebinam. Napačne navedbe v računovodskih izkazih so lahko posledica napak in prevar, pri čemer je napaka nepravilna napačna navedbo (tudi opustitev zneska ali razkritja), prevara pa namerno dejanje, ki naj bi privedlo do neupravičene ali nezakonite koristi (Povh, 2003a, str. 8).

Prevare niso omejene le na privatni sektor. Obseg goljufij in korupcije v javnem sektorju se je bistveno povečal tudi v Sloveniji. Javni sektor je vabljiv za posamezne prevarante, pa tudi za organiziran kriminal. V ekonomijah, kjer se trg šele razvija, se ponujajo številne priložnosti. Kot prepoznavanje tveganja glede prevarantskega in korupcijskega delovanja na nacionalni in mednarodni ravni je OECD opredelila ključne elemente za oblikovanje etične infrastrukture v javnem sektorju. Ti vključujejo notranje mehanizme uprave in obstoj aktivne civilne družbe, ki si prizadeva nadzorovati vedenje javnih uslužbencev in uslužbencev javnega in privatnega sektorja, s katerimi sodelujejo.

Korupcija pomeni podkupovanje in katerokoli drugo obnašanje v povezavi z osebo, ki so ji zaupana pooblastila v javnem ali zasebnem sektorju in ki krši svoje dolžnosti, ki izhajajo iz njenega položaja in ki ima za cilj pridobiti kakršnekoli nezakonite prednosti zase ali za druge osebe. Sem sodijo ponujanje, obljube in dajanje različnih plačil ali drugih prednosti in koristi kot nedopustno nadomestilo za hitrejšo izvršitev ali opustitev dejanja [URL:<http://www.grecco.coe.int>].

Priznati je treba, da so se v javnem sektorju zahteve po preprečevanju in odkrivanju prevar in korupcije z namenom varovanja javnih sredstev povečale. Povečale so se zaradi financiranja z davčnimi prihodki, posojili in donacijami iz skladov Evropske unije, posojili bank in privatnim kapitalom iz javno-zasebnega partnerstva.

Pogost povod za goljufije, s tem mislimo tako prevare kot korupcijo, predstavlja pohlep oziroma priložnost, ko je potencialni rezultat relativno visok glede na tveganje. V goljufije pa lahko vodijo tudi hibe, ki ustvarjajo priložnosti za tatove.

Dogodki v preteklosti so zahtevali ustrezen odziv javnosti. Čeprav so bila tveganja in goljufije na nek način omejeni z zakonskimi akti in standardi, je še vedno zaznati nepravilnosti. Revizorji so zavezani k odkrivanju nepravilnosti in morajo biti pri tem učinkoviti.

2. REVIZORJEVA VLOGA IN ODGOVORNOST PRI ODKRIVANJU PREVAR IN KORUPCIJE

V tem poglavju nameravam najprej opredeliti osnovne pojme: prevara, korupcija ter predstaviti vlogo notranjega revizorja. Nadalje nameravam prikazati okoliščine, ki privedejo do nastanka prevar in korupcije in nazadnje predstaviti strokovne podlage.

2.1. Opredelitev pojmov

V tem podpoglavju nameravam približati definicijo prevare, korupcije in prikazati vlogo notranjega revizorja.

2.1.1. Definicija prevare

Pojem prevare obsega vrsto definicij, ki se med seboj bolj ali manj razlikujejo, odvisno od načina in namena, zaradi katerega so oblikovane. Ključna točka vseh definicij je, da je prevara namerno dejanje, ne glede na to, kdo jo izvede. Prevari sorodna je napaka, ki jo strokovna literatura definira kot nenamerno napačno predstavitev.

Bistvo prevare je nepošteno ravnanje. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je prevara opredeljena kot dejanje, s katerim kdo z določenim namenom zavede koga v zmoto (SSKJ, 1996).

Kot preprosto definicijo prevare je Inštitut notranjih revizorjev Velike Britanije in Irske povzel definicijo oddelka londonske mestne policije za prevare:

»Prevara: kraja, ki vključuje izkrivljanje, prikrivanje ali ponarejanje računovodskih evidenc«.

Inštitut Notranjih revizorjev opredeljuje prevare v svojih standardih kot: »vsako nelegalno dejanje, ki je po naravi goljufija, utaja ali izraba zaupanja. Takšna dejanja niso odvisna od grožnje z nasiljem ali fizične prisile. Prevare zakrivijo posamezniki ali stranke, da bi dobili denar, lastništvo ali storitve, da bi se izognili plačilu ali izgubi sredstev ali varovali osebno ali poslovno prednost«.

Mednarodni standard revidiranja 240 opredeljuje prevaro kot naklepno ravnanje posameznikov v pravni osebi, na primer ponarejanje poslovnih listin, izdajo fiktivnih poslovnih listin ali napačno uporabo računovodskih usmeritev, kar povzroči napačno predstavitev računovodskih izkazov. Posamezniki v pravni osebi poskušajo s prikrojevanjem poslovnih listin ustvariti vtis o poslovnih dogodkih, ki ne ustreza resničnemu stanju.

Mednarodni standardi revidiranja definirajo prevaro kot namerno dejanje enega ali več posameznikov posloводства, zaposlencev ali tretjih oseb, kar povzroči namerno napačno predstavitev računovodskih informacij. Pomembni sta predvsem dve vrsti namernih napačnih navedb, in sicer, napačne navedbe, ki izhajajo iz prevarantskega računovodskega poročanja, ter tiste, ki izhajajo iz poneverbe sredstev (Krese, 1995, str. 9-10).

Prevarantsko računovodsko poročanje vključuje namerne napačne navedbe ali opustitev zneskov ali razkritij v računovodskih izkazih, katerih namen je zavesti uporabnike izkazov. Poneverba sredstev pa je hkrati kraja sredstev, pogosto jo spremljajo ponarejene in zavajajoče listine. Prevare je zaradi dejstva, da so zagrešene namerno, posebej težko odkrivati in dokazovati, saj je vse prirejeno tako, da so čim manj opazne (Povh, 2003, str. 9).

Turk (Turk, 2003, str. 105) v svojem delu opredeljuje prevaro kot protipravno ravnanje, s katerim druga stranka ali tretja oseba zapelje pogodbeno stranko v zmoto.

Nemčeva (Nemec, 2006, str. 40–41) prevaro pojmuje kot namerno napačno predstavitev ali prikritje pomembnega dejstva, ki lahko bodisi zavede v zmoto bodisi je osnova za povzročitev škode ali pridobitev nepoštene koristi. Zaradi velikanskih dobičkov ali izgub, ki izhajajo iz prevar, in možnih katastrofalnih posledic, je treba prevaram posvetiti posebno pozornost. Prvine prevare so:

- napačna predstavitev ali opustitev predstavitve pomembnega dejstva ali mnenja,
- zavestno namerno dejanje, usmerjeno proti določeni osebi ali skupini oseb,
- zavestno namerno dejanje, usmerjeno v škodo ali korist določene osebe.

Napačne navedbe v računovodskih izkazih pa se pojavljajo tako zaradi prevar kot tudi napak. Bistvena razlika med prevaro in napako je v tem, da je napaka nenamerna napačna navedba ali opustitev, prevara pa namerna.

V zadnjem času lahko spremljamo posledice tovrstnih dejanj, ko velika in navidezno uspešna podjetja objavljajo stečaje zaradi prevarantskih računovodskih izkazov in lažnega izkazovanja velikih dobičkov namesto izgub (npr. Enron, Worldcom, Xerox, Parmalat, Aig, ..) oziroma pri nas, sicer v bistveno manjšem obsegu: Steklarna Rogaška, Elan, Bofex in Merkur.

2.1.2. Definicija korupcije

Zakon o preprečevanju korupcije definira korupcijo kot »vsako kršitev dolžnega ravnanja uradnih oziroma odgovornih oseb v javnem ali zasebnem sektorju, kot tudi

ravnanje oseb, ki so pobudniki kršitev ali oseb, ki se s kršitvijo lahko okoristijo zaradi neposredno ali posredno obljubljenih, ponujenih ali dane oziroma zahtevane, sprejete ali pričakovane koristi zase ali za drugega» (Zakon o preprečevanju korupcije, 2004).

Korupcija je problem, ki se ga v zadnjem času vse več omenja in izpostavlja. Je pojav, ki obstaja v družbi že od nekdaj, na vseh koncih sveta in v vseh ureditvah, pa naj so še tako demokratične. Razvoj družb, uvajanje sodobnih demokracij, razvoj politike, mednarodno sodelovanje in povezovanje so pojavi, ki povzročajo nove razmere, katerim se je potrebno prilagoditi. Novim razvojnim trendom pa v prvi vrsti sledi kriminal, in s tem tudi korupcija (Dobovšek, 2005, str. 9).

Korupcija je v splošnem zloraba javne moči oziroma oblasti za zasebno korist ali dobiček. Sem sodijo ponujanje, obljubljanje in dajanje različnih plačil, daril ali drugih prednosti in koristi kot nedopustno nadomestilo za izvršitev dejanja ali njegovo opustitev, prav tako pa zahtevanje, zaprosilo ali prejemanje plačil, daril ali prednosti od javnih uslužbencev kot neupravičeno nadomestilo za izvršitev ali opustitev nekega dejanja. Posebej so tu na udaru javni uslužbenci in drugi predstavniki uporabnikov javnih sredstev. Glavni razlog za korupcijo je koncentracija moči, bogastva in statusa, posebej pa cveti v nedemokratičnih režimih, tam, kjer je birokracija neučinkovita in administriranje pretirano, kjer so državni uradniki slabo plačani, kjer je vodstvo neučinkovito in zakonodaja pomanjkljiva. Korupcija se prav tako kot druge prevare nenehno spreminja in prilagaja razmeram na trgu. Pojavlja se na novih področjih in v novih oblikah. Kršitelji iščejo načine, da bi bili čim bližje zakonitim oblikam poslovanja, ko je njihovo odkrivanje in dokazovanje vsak dan težavnejše ter zahteva veliko znanja in spretnosti. Notranji revizor mora dobro poznati različne pojavne oblike in predvsem področja, ki so še posebej občutljiva za prevaro in korupcijo (Povh, 2003a, str. 8-9).

MSR pojma korupcija ne opredeljujejo, prav tako ga posebej ne opredeljujejo mednarodni standardi o strokovnem ravnanju pri notranjem revidiranju. V slovenski zakonodaji pojem korupcija ni formalno opredeljen. Kazenski zakonik RS (Kazenski zakonik, 2004) opredeljuje kaznivost korupcijskih dejanj v 267. členu (jemanje podkupnin), 268. členu (dajanje podkupnin), 247. členu (neupravičeno sprejemanje daril na področju gospodarstva), 248. členu (neupravičeno dajanje daril), 269. členu (nezakonito posredovanje), 162. členu (kršitev proste volje volivcev) in 168. členu (sprejemanje podkupnine pri volitvah), nadalje člen 261 (zloraba uradnega položaja in uradnih pravic), člen 263 (poneverba v službi), člen 265 (ponareditev ali uničenje uradne listine, knjige ali spisa) in člen 266 (izdaja uradne tajnosti). Prepoved določenih korupcijskih dejanj vsebujejo tudi Zakon o javnih naročilih, Predpisi o varstvu konkurence in kodeksi poklicnih etik posameznih poklicev.

2.1.3. Vloga notranjih revizorjev

Glede na povezanost posameznika ali skupine, ki opravlja revizijo, lahko revidiranje razvrstimo na (Taylor & Glezen, 1996, str. 36-37):

- zunanje revidiranje,
- notranje revidiranje in
- državno revidiranje.

Naloge revizorja so se v preteklih letih pomembno spremenile; postale so kompleksnejše in zahtevnejše. Revizijska stroka se je prilagodila podjetniškemu okolju, ki je umeščeno v globalizacijske tokove, uporablja enotni strokovni jezik, nenehno razvija metodike in se spretno poslužuje informacijskih povezav in tehnologije (Kolenc, 2004a, str. 21–23).

Vodstvo je odgovorno za vzpostavitev in organiziranje dejavnosti notranjega revidiranja v sklopu sistema notranjega nadzora organizacije in kot povezavo med vodstvom, interesnimi skupinami ter zunanjo revizijo. V skladu s sodobnim dojemanjem notranje revizije lahko ta pomaga pri realizaciji osnovnih ciljev organizacije, kot izhaja iz nove opredelitve notranje revizije [URL:<http://www.sigmaweb.org>].

Notranji revizorji morajo svoje delo opravljati strokovno in vestno z upoštevanjem standardov strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (SNR), kodeksa poklicne etike in kodeksa notranjerevizijskih načel. Obnašati se morajo razumno, preudarno, imeti morajo potrebna znanja oziroma jih morajo nenehno pridobivati in nadgrajevati. Zavedati se morajo obstoja napačnih dejanj, napak in opustitev, prevar, neučinkovitosti, zapravljanja, nepotrebne porabljanja sredstev in nasprotij interesov. Pripravljeni morajo biti na okoliščine in aktivnosti, kjer se nepravilnosti in prevare največkrat pojavljajo. Notranji revizorji morajo prepoznati neprimerne in nezadostne kontrole ter opozorilne znake prevar in priporočiti izboljšave v podporo postopkom in praksam, ki veljajo v organizaciji.

Trenutno obstajajo samo eni mednarodno priznani standardi notranjega revidiranja, ki jih je pripravil Inštitut notranjih revizorjev, ki je najpomembnejši inštitut na svetu na področju notranjega revidiranja, ki izdaja certifikate, izobražuje, pripravlja usmeritve, standarde, metodologije za področje notranjega revidiranja in pospešuje dobro prakso s tega področja. Le-ti se uporabljajo tako v privatnem kot javnem sektorju. Namen teh standardov je (Standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju, 2003, str. 1):

- zasnovati temeljna načela, ki predstavljajo ravnanje notranjemu revidiranju,
- ustvariti podlago za izvajanje in pospeševanje širokega razpona notranjerevizijskega delovanja, ki povečuje korist,

- vzpostaviti podlago za merjenje notranjerevizijskih dosežkov,
- pospeševati izboljšanje procesov in delovanja organizacije.

Standardi sestojijo iz standardov lastnosti, standardov dela in standardov izvedbe. Standardi lastnosti obravnavajo značilnosti organizacij in posameznikov, ki se ukvarjajo z notranjim revidiranjem. Standardi dela opisujejo naravo notranjega revidiranja in dajejo kakovostna sodila, po katerih je mogoče presojati njegove storitve. Standardi izvedbe pa uporabljajo standarde lastnosti in standarde dela za posamezne vrste poslov (Standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju, 2003, str. 1–2). V Tab. št. 1 želim prikazati povzetek glavnih standardov lastnosti in standardov dela, povzetih po Standardih strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju.

Tabela št. 1: Povzetek glavnih standardov lastnosti in standardov dela

Standardi lastnosti		
1000	Namen, veljava, naloga	Namen, veljava in naloga notranjerevizijskega izvajalca naj bodo formalno opredeljeni v ustanovni listini, ki je v skladu s standardi in jo je sprejel svet.
1100	Neodvisnost in nepristranskost	Notranjerevizijski nosilec naj bo neodvisen, notranji revizorji pa naj bodo pri opravljanju svojega dela nepristranski.
1200	Strokovnost in potrebna strokovna vestnost	Posli naj se opravljajo strokovno in strokovno vestno.
1300	Program zagotavljanja in izboljševanja kakovosti	Notranjerevizijski predstojnik razvija in vzdržuje program zagotavljanja in izboljševanja kakovosti.
Standardi dela		
2000	Vodenje delovanja notranjerevizijskega izvajalca	Notranjerevizijski predstojnik naj uspešno vodi notranjerevizijskega izvajalca, da zagotavlja povečevanje koristi v organizaciji.
2100	Narava dela	Notranjerevizijski izvajalec ovrednoti in prispeva k izboljšanju ureditve ravnanja s tveganjem, obvladovanja in upravljanja tveganja.
2200	Načrtovanje poslov	Notranji revizorji naj razvijajo in razvidujejo načrt vsakega posla.
2300	Izvajanje posla	Notranji revizorji naj prepoznavajo, proučujejo, vrednotijo in razvidujejo informacije, ki zadoščajo za doseg ciljev posla.
2400	Poročanje o izsledkih	Notranji revizorji naj takoj poročajo o izsledkih poslov.
2500	Spremljanje napredovanja	Notranjerevizijski predstojnik naj postavi in vzdržuje ureditev spremljanja odziva na izsledke, ki so sporočeni poslovodstvu.
2600	Spremljanje tveganja pri poslovodstvu	Če notranjerevizijski predstojnik meni, da je ravnateljstvo sprejelo raven preostalega tveganja, ki ni sprejemljiva za organizacijo, mora o tem razpravljati.

Vir: Standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju, 2003, str. 3–15

Od revizorja, s katerim je sklenjena pogodba o revidiranju, se pričakuje predvsem znanje o revidiranju, vedno bolj pa tudi znanje potrebno za svetovanje, čeprav revidiranje ni svetovanje (Kolenc, 2004, str. 21–23).

Revizor namreč pogosto opazi probleme, neizkoriščene možnosti in hkrati pozna rešitve, vendar je njegova obveznost le poročanje naročniku o ugotovljenih nepravilnostih in pomanjkljivostih, čeprav le-te pomembno vplivajo na uspešnost poslovanja.

Delo revizorja lahko razdelimo na osnovne stopnje, ki se delijo na podstopnje in postopke za izvedbo (Habjanec, 2001, str. 15–19):

- opredelitev delovnih ciljev revizije,
- pregled poslovanja,
- ovrednotenje vgrajenega tveganja,
- notranja kontrola,
- določitev strategije,
- ocenjevanje učinkovitosti notranjih kontrol,
- načrt preskusa podatkov,
- preskus podatkov,
- zaključek revizije,
- poročanje.

Revizorji morajo biti sposobni zdravo moralno razmišljati in razvijati premišljeno ravnanje za praktično reševanje problemov, da bi se pri svojem delu pravilno odločali. Ni dovolj, da revizorji ukrepajo zakonito, mnoga dejanja, ki veljajo za neetična, so namreč zakonita. Že od začetka uveljavljanja revizijske stroke je bila prisotna zahteva po poenotenju in visoki strokovni ter moralni odgovornosti tistih, ki opravljajo to delo. Revidirajo lahko samo strokovno usposobljeni, moralno neoporečni in ustrezno organizirani revizorji (Malnarič, 2005, str. 37).

Oseba, ki opravlja notranje revizijske storitve za organizacijo, mora naloge opravljati tako, da povečuje koristi za organizacijo in izboljševanje njenega delovanja (Vezjak, 2003, str. 36).

Temeljne stopnje izvajanja dejavnosti notranjega revidiranja (Tušek & Žagar, 2004, str. 7) so:

- načrtovanje notranjega revidiranja,
- raziskovanje in ocenjevanje poslovanja,
- poročanje o izsledkih proučevanja,
- spremljanje uresničevanja ugotovitev.

2.2. Okoliščine, ki privedejo do nastanka prevar in korupcije

Da se pojavi prevara, običajno obstajajo določeni predpogoji, ki jih narekuje samo delovanje organizacije in odnos ljudi, ki v njej delajo.

Posameznike ali skupine spodbujajo k prevaram različne okoliščine ali osebnostne značilnosti, ki jih razvrstimo v tri skupine (Sawyer et al., 2003, str. 1166):

- pritisk na ljudi (npr. dolgovi, težnje po izboljšanju položaja),
- priložnost (nenadzorovan dostop do sredstev ob hkratni brezbržnosti posloводства; ena od najpomembnejših ovir je zanesljivost odkritja in kazni, ki se dodatno okrepi z ustreznimi notranjimi kontrolami in strogim nadzorom),
- osebnostne značilnosti (predvsem nepoštenost), ki slabijo osebnostno neoporečnost (nekateri ljudje se vedno skušajo izogniti pravilom – če jim uspeva, postanejo zgled drugim).

Majičeva (Majič, 2006, str. 42) našteva dejavnike, ki vodijo v prevare ali jih dovoljujejo, in sicer: neučinkovite notranje kontrole, npr: če ni izvedena ločitev funkcijskih nalog odobravanja, izvajanja in evidentiranja poslov, če ni omejen dostop do sredstev, če se transakcije ne evidentirajo, kar ima za posledico, da ni nobene odgovornosti zanje, če se obstoječa sredstva ne primerjajo z evidentirano odgovornostjo zanje, če se posli ne izvajajo v skladu z ustreznimi odobritvami, če se ne izvajajo predpisane kontrole zaradi: pomanjkanja osebja, neusposobljenega osebja, tajnih dogovorov med zaposlenimi, nad katerimi ni veliko nadzora, dejstva, da je v obtoku veliko likvidnih sredstev, kot so gotovina, vrednostni papirji na prinositelja ali trgovsko blago, ki se zelo hitro proda.

2.2.1. Organizacijski dejavniki

Organizacijski dejavniki, ki jih je treba upoštevati, vključujejo (Chartered Institute of public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 3):

- pomanjkanje zavedanja posloводства o njihovi odgovornosti, povezani s preprečevanjem in odkrivanjem prevar,
- posloводство nima znanja in veščin, potrebnih za delovanje njihovega oddelka, zaradi česar obstaja tveganje, da niso vzpostavljene učinkovite notranje kontrole (posebej še, če so v organizaciji pogoste izboljšave ali spremembe informacijske tehnologije),
- pomanjkanje izobraževanja zaposlenih na vseh ravneh o razumevanju izpostavljenosti prevaram, s katerimi se organizacija sooča,
- slabost notranjih kontrol, še posebej na področju obsežnih izdatkov, npr. upravljanje s pogodbami in nabava infrastrukturnih sredstev,
- slabi informacijski sistemi, ki ne zagotavljajo pravih informacij ob pravem času in s tem omejujejo priložnosti posloводства, da bi aktivno odkrivalo nepravilnosti v evidencah,

- nezadostno poudarjanje pomembnosti vzdrževanja kontrol nad varnostjo sredstev s strani organizacije, zaradi česar se zaposleni in poslovodstvo počutijo ugodno, npr. seznanjanje drugih z računalniškimi gesli, omogočanje dostopa do varnih strani osebju, ki nima te pravice, slabe evidence o uporabi sredstev,
- pogosto ali redko menjavanje osebja, kar vodi k neprimernemu nadzoru in izobraževanju,
- zaostanki pri delu, posebej še pri pripravljanju uskladitev v računovodstvu,
- nezadostno delo za zaposlene, tako da niso polno zaposleni; preveč prostega časa ponuja možnost raziskovanja sistema in omogoča odkrivanje slabosti v kontrolah,
- poslovodstvo se ne zmeni za počutje zaposlenih, kar lahko na koncu vodi k temu, da zaposleni svoje nezadovoljstvo pokažejo tako, da poskušajo izvesti prevaro,
- slabo dokumentirani ali odsotnost formalno zapisanih postopkov.

2.2.2. Človeški dejavniki

Človeški dejavniki, ki bi lahko dodatno vplivali na izvedbo prevare, so (Chartered Institute of public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 4):

- osebni finančni problemi; razkošen življenjski stil, ki ga ni mogoče vzdrževati; ogoljufati delodajalca lahko predstavlja način, kako priti do denarja, da bi še naprej lahko ohranili takšen življenjski stil,
- pohlep kot osebna značilnost človeka,
- želja spoprijeti se s sistemom in ga premagati lahko vodi do egoističnih poskusov pridobivanja osebnih koristi na nezakonit način – samo, da bi lahko dokazal, da mu lahko uspe,
- zaposleni se lahko želi maščevati svojemu delodajalcu, ker je ta z njim ravnal na zanj nesprejemljiv način, in izraziti jezo ali nezadovoljstvo s poskusom izvesti prevaro,
- da bi dajali napačen vtis, da je delovanje boljše kot dejansko je, lahko posameznik ali skupina namerno prilagodi finančne in poslovne evidence, da bi pridobili osebne koristi ali preprosto obdržali službo.

2.2.3. Trikotnik elementov, ki so prisotni pri storilcih prevar in korupcije

Po Mladenoviču [URL:<http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf>] poznamo tri elemente, ki so prisotni pri storilcih prevar in korupcije, in sicer:

1. zaznani pritisk,
2. samoopravičevanja dejanj,
3. zaznana priložnost.

Vsi storilci prevar so vedno pod določeno vrsto zaznanega pritiska. Večina pritiskov

se nanaša na potrebe po finančnih sredstvih. Poznamo štiri skupine pritiskov: finančni, razvade, pritisk na delovnem mestu ter drugi pritiski v osebnem življenju. Zadosti močan zunanji pritisk lahko povzroči, da tudi sicer poštena oseba stori prevaro. Zaposlenim, ki so pod velikim pritiskom, je potrebno preprečiti priložnost, da bi lahko storili prevaro.

Samoopravičevanje dejanj pa imenujemo situacijo, ko storilec prevare meni, da so njegova dejanja sprejemljiva oziroma dopustna. Pri samoopravičevanju storjenih dejanj se mora storilec prevare pred seboj opravičiti tako, da so njegova dejanja prevar skladna z njegovim sistemom vrednot.

Najpogostejši načini samoopravičevanja – miselni vzorci:

- saj si denar samo izposojam, ga bom že povrnili,
- saj to vsi počnejo, sicer pa kaj je to za organizacijo,
- saj s tem, ko to počnem, nikomur ne škodim,
- to počnem za pravičen cilj,
- saj to ni tako resna stvar,
- to mi dolgujejo, zaslužim si boljšo plačo.

Zaznana priložnost imenujemo situacijo, ko storilec prevare ocenjuje, da pri tem ne bo odkrit.

2.3 Strokovne in pravne podlage

V nadaljevanju bom naštel 3 glavne strokovne podlage ter osem pravnih podlag, ki imajo pomembno vlogo pri odkrivanju, preiskovanju in preprečevanju prevar in korupcije.

1. Napotilo za izvajanje revizij – Ur. l. RS, št.41/2001
2. Mednarodni standardi revidiranja (MSR) – (IFAC):
 - MSR 240 – revizorjeva odgovornost za odkrivanje prevar pri revidiranju računovodskih izkazov,
 - MSR 300 – načrtovanje revizije računovodskih izkazov,
 - MSR 315 – poznavanje poslovanja podjetja in njegovega okolja ter ocenjevanje tveganja pomembno napačnih navedb,
 - MSR 330 – revizorjevi postopki kot odgovor na ocenjena tveganja.
3. INTOSAI standardi revidiranja. Poleg MSR pa je računsko sodišče dolžno revidiranje uporabnikov javnih sredstev izvajati predvsem v skladu z INTOSAI standardi, kar pomeni, da na področju revizorjeve odgovornosti za odkrivanje prevar še posebej pridejo do izraza naslednji INTOSAI standardi:
 - št. 90 – (potrebna skrbnost – poklicna nezaupljivost),
 - št. 131, d – drugi odstavek (uvod – standardi revidiranja),
 - št. 145 – skladnost poslovanja s predpisi,
 - št. 1665 – standardi poročanja pri državnih revizijah,

- št. 169,b – standardi poročanja,
- št. 179 – standardi poročanja.

Podrobnejša navodila za izvajanje teh standardov so vsebovana v evropskih smernicah za izvajanje INTOSAI standardov. Pri tem odgovornost državnega revizorja ureja 52. EU smernica za izvajanje mednarodnih revizijskih standardov INTOSAI (52 – nepravilnosti).

Pravne podlage pa so:

- ZRac S-1, PoRacS,
- Zakon o kazenskem postopku,
- Kazenski zakonik,
- Zakon o preprečevanju korupcije,
- Obligacijski zakonik,
- Kazenskopravna konvencija o korupciji,
- Civilnopravna konvencija o korupciji,
- Zakon o preprečevanju pranja denarja.

3. POJAVNE OBLIKE PREVAR IN KORUPCIJE

Različne oblike prevarantskega in koruptivnega ravnanja se v vseh družbah povečujejo, boj proti njim pa je trd in le redko obrodi sadove. Vzroki za to so predvsem (Povh, 2003, str. 8):

- tovrstna dejavnost je prikrita, največkrat vesta zanjo le dve osebi, navzven se večinoma kaže kot legalno poslovanje,
- storilci so bistri, domiselni in spretni, strokovno so večinoma zelo dobro podkovani,
- pojavne oblike se hitro prilagajajo spremembam v okolju (spremembam zakonodaje, spremembam na trgu, spremembam zaradi izrazite uspešnosti organov pregona na kakem področju in podobnim),
- odvetniki so za tovrstno obrambo zelo dobro pripravljeni (vse več jih je specializiranih zanjo), precej slabše pa so za obtožbe pripravljeni tožilci - motiviranost za obtožbo je manjša, ker oškodovanec največkrat ni posameznik.

3.1. Vrste prevar

Običajne oblike prevar, ki jih Majičeva povzema po Sawyerju in Dittenhoferju, so (Majič, 2006, str. 43):

- kraja žigov,

- kraja trgovskega blaga, orodja, drobnega inventarja in drugih kosov opreme,
- jemanje majhnih zneskov iz gotovinskih skladov in registrskih blagajn,
- opuščanje evidentiranja prodaje blaga in spravljanje gotovine v žep,
- ustvarjanje presežkov v gotovinskih skladih in registrskih blagajnah zaradi pomanjkljivega evidentiranja,
- preobremenjevanje računov izdatkov ali preusmerjanje predplačil v osebno porabo,
- preusmerjanje prejemkov iz izterjanih zneskov na računih kupcev,
- spravljanje plačil na računih kupcev v žep, znesek pa odračunan; izterjava odračunanih računov in neevidentiranje,
- knjiženje ukradene gotovine v breme računov kupcev,
- izdajanje dobropisov za neresnične reklamacije in vračila denarja kupcem,
- neodnašanje denarja v banko vsak dan ali le delno deponiranje denarja v banko,
- spreminjanje datumov na potrdilih o denarnih vlogah, da se zakrije kraja,
- deponiranje denarja v zaokroženih zneskih – in poskusi, da se razlika »ujame« do konca meseca,
- vpisovanje fiktivne dodatne pomoči na plačilne liste ali povečanje urnih postavk,
- zadrževanje zaposlenih na plačilnih listah tudi še po prenehanju delovnega razmerja,
- ponarejanje dodatkov k plačilnim listam, zadrževanje nedvignjenih plač,
- uničenje, spreminjanje ali razveljavljanje blagajniških listkov pri gotovinski prodaji in spravljanje denarja v žep,
- evidentiranje nezajamčenih gotovinskih popustov,
- povečevanje zneskov na blagajniških potrdilih in/ali seštevke pri obračunavanju izplačil,
- uporaba osebnih računov za izdatke kot dokazilo za lažno izplačane postavke,
- uporaba karbonskih kopij že uporabljenih originalnih potrdil ali uporaba pravilno odobrenega potrdila iz prejšnjega obdobja s spremenjenim datumom,
- plačevanje lažnih računov, ki jih je napisal sam, ali pa jih je dobil po dogovoru z dobavitelji,
- povečevanje zneskov izdanih računov dobaviteljev po dogovoru,
- zaračunavanje osebnih nakupov družbi na podlagi zlorabe naročilnic,
- izstavljanje računov za ukradeno blago fiktivnim kupcem,
- odpremljanje ukradenega blaga na dom uslužbenca ali sorodnika,
- ponarejanje popisov zalog zaradi prikrivanja tatvin ali prekrškov,
- zaseganje čekov, izplačljivih družbi ali dobaviteljem,
- zbiranje storniranih bančnih čekov, da se ujemajo s fiktivnimi vknjižbami,
- vlaganje fiktivnih listov v glavno knjigo,
- uvajanje zavajajočih podlag za blagajniške knjige prejemkov in izdatkov,
- namerno zamenjevanje vknjižb na kontrolne in podobne konte,

- prodajanje odpadkov in neuporabnih kosov ter spravljane izkupička v žep,
- »prodajanje« ključev od vrat ali kombinacij za sefe in trezorje,
- ustvarjanje pozitivnih saldov v glavnih knjigah in pretvarjanje teh saldov v gotovino,
- ponarejanje tovarnih listov in delitev prihodka s špediterjem,
- pridobitev čekovnih blanketov (nezaščitenih) in ponarejanje podpisov,
- dovoljevanje posebnih cen ali ugodnosti kupcem ali dodeljevanje posla izbranim dobaviteljem za »provizije«.

3.1.1. Prevare zaposlenih

Prevaro lahko v organizaciji zakrivi katerikoli zaposleni. Vsled tega revizor ne sme imeti predsodkov pri preizkušanju le določene skupine zaposlenih, ampak se mora zavedati možnosti, da lahko prevaro zakrivi kdorkoli v organizaciji.

Primeri **prevar zaposlenih** lahko vključujejo (Chartered Institute of public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 4-5):

- blagajnik lahko ponaredi blagajniški dnevnik, kjer beleži gotovino in čeke, da bi ukradel gotovino in zamenjal ček za jutrišnji polog za današnji gotovinski izkupiček. Če se ne zavedajo neodvisne kontrole, ki bi primerjale dnevne pologe blagajne s pologi na bančni račun, denarni primanjkljaj ne bo odkrit,
- namerno poneverjanje računovodskih evidenc, da bi prikrili primanjkljaj, ki je nastal zaradi kraje sredstev,
- poneverjanje zahtevkov za povračilo fiktivnih stroškov,
- poneverjanje blagajniških izdatkov,
- poneverjanje podatkov na računu za vnos v sistem plačil,
- napačno prikazovanje opravljenega dela ali poneverjanje datuma dokončanja, z namenom dobiti dodatno plačilo za učinkovito opravljeno delo,
- pridobivanje neevidentiranega dohodka z neodobreno ali nelegalno uporabo sredstev organizacije, npr. omogočanje uporabe posebnih vozil tretjim osebam,
- nezmožnost obračunati vse izkupičke, npr. parkirnine, prihodke iz naslova odvoza smeti, prihodke od najemnin.

Prevare posloводства se običajno dogajajo zato, ker posloводство lahko brez težav zaobide sistem notranjih kontrol. Sawyer in Dittenhofer sta naštela osem razlogov za prevare posloводства (Majič, 2006, str. 45):

- direktorji včasih sprejmejo prenačljene odločitve, ki jih ne moremo več spremeniti,
- profitni centri lahko izkrivljajo dejstva, da bi zadržali odprodajo svojih sredstev,
- nesposobni direktorji lahko zavajajo zaradi preživetja,
- podatki o uspešnosti poslovanja so lahko izkrivljeni, da se zagotovijo večje

letne nagrade,

- nujna uspešnost lahko zavede direktorje v prevare,
- brezvestni direktorji lahko sledijo svojim interesom, ki so v nasprotju z interesi družbe,
- dobički se lahko napihujejo zaradi pridobivanja prednosti na trgu,
- kdor ima hkrati nadzor nad sredstvi in nad njihovo evidenco, je v odličnem položaju, da to drugo lahko ponaredi.

3.1.2. Zunanje prevare

To so prevare, ki jih lahko izvede oseba ali osebe izven organizacije. Tovrstne prevare so vključujejo (Chartered Institute of public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 5):

- pridobivanje državne podpore z napačnim navajanjem upravičenosti do podpore, npr. z napačnim navajanjem državljanstva ali rezidentstva,
- prijavljanje manjšega dohodka za podporo, za katero se opravi preverjanje premoženjskih razmer, da ni prekoračen določen prag, kar bi vodilo v nižje izplačilo ali pa sredstva ne bi bila izplačana,
- oddajanje vlog za finančno podporo na osnovi ponarejene dokumentacije,
- oddajanje vlog za financiranje in posojilo nacionalnim ali EU organizacijam na osnovi fiktivnih ali napihnjenih ocen za opravljeno delo.

Zunanji prevaranti včasih slučajno, nehote odkrijejo slabost v delovanju notranjih kontrol, ki jo nato izkoriščajo sebi v prid.

3.2. Nivoji korupcije

Korupcija se lahko pojavlja na različnih področjih, vsled tega je potrebno vedeti, na katerem nivoju prihaja do nje. Le tako bomo korupcijo uspešno zajezili. V Tab. št.2 bom predstavila nivoje korupcije po akterjih, pomenu in obliki, raziskavah o korupciji ter prihodnjem delovanju.

Tabela št. 2: Nivoji korupcije

Nivo	Mikro	Srednji	Makro
Akterji	Državljeni nasproti najnižjim javnim uslužbencem v institucijah, kot so: zdravstvo, šolstvo, policija, upravne službe ...	Mali in srednji poslovneži nasproti srednjemu nivoju vladnih uslužbencev, lokalnim avtoritetam in funkcionarjem ...	Najvišji managerji nacionalnih in internacionalnih podjetij nasproti najvišjim državnim uslužbencem, politikom, državnim komisarjem, nadzornim telesom ...
Pomen in oblike	Znesek denarja primerljiv s plačo najnižjega državnega uslužbenca, darila za individualne usluge ali olajšave ...	Količina denarja variira v rangih od nekaj sto do tisoče dolarjev, lahko tudi provizija od pogodb, poslovnih namigov, nezakonitih licenc itd.	Delež v pogodbi, delnice korporacij, elitne štipendije za otroke uslužbencev, dajanje delovnih mest, partnerstva, dostop do vladnih strok itd.
Raziskave o korupciji	Javno mnenje, razpravljanje v skupini o točno določenih temah v različnih tematskih krogih ...	Študije po posameznih področjih, okrogle mize, študije primerov, anketiranje poslovnih, razprave o izboljšavah in sodelovanju institucij, promoviranje kodeksov obnašanja ...	Okrogle mize s sodelovanjem strokovnjakov, ocenitve obstoječih procesov s strani neodvisnih strokovnjakov, s predhodno listo sodelujočih: možnost spraševanja vpletenih, sodelovanje z mediji ...
Prihodnje delovanje	Skrbna in podrobna izdelava primerne izdelava primerne spodbudnega sistema govorjenja in prijavljanje korupcije, izgradnja standardov in kodeksov za javne uslužbenke ...	Prejšnji ukrepi in usklajevanje predpisov, revizija sistemov, uvajanje transparentnosti in odgovornosti...	Prejšnji ukrepi in razkritje povezav med gospodarstvom, politiko in upravo, preglednost nad sredstvi, preglednost nad odločitvami, prijavljanje premoženjskega stanja ...

Vir: po Jandosovi v Dobovšek, 2005, str. 16

3.3 Področja, ki so najbolj izpostavljena prevaram in korupciji

Notranji revizor, ki deluje v organizaciji, se mora zavedati, da so nekatera področja poslovanja zaradi svoje narave veliko bolj izpostavljena prevaram in korupciji. Razlogi za to so različni. Nekatere priložnosti so zanimive zaradi precejšnje preprostosti, druge zaradi bogatih denarnih nagrad za tistega, ki se mu prevara posreči. Vse te razloge mora notranji revizor upoštevati pri ocenjevanju tveganja na

posameznih področjih ali v posameznih organizacijskih enotah ter temu prilagoditi načrtovanje revizije. Od ocene tveganja je odvisna tudi pogostnost revidiranja posameznega področja.

Med prevarami v korist družbe, na podlagi katerih imajo storilci lahko tudi osebno korist, lahko naštejemo (Jagrič et al., 2004, str. 35):

- prodaja ali prenos navideznih ali napačno predstavljenih sredstev,
- neprimerna plačila, kot so nezakoniti prispevki političnim strankam, podkupnine in provizije ter nagrade državnim uradnikom in dobaviteljem,
- namerna neustrezna predstavitev ali ovrednotenje poslov, sredstev, obveznosti ali dohodka,
- namerno neustrezno določanje transfernih cen s ciljem izboljšanja poslovnega izida družbe, ki je vključena v posle, na škodo druge družbe,
- namerni neustrezni posli med povezanimi strankami, v katerih ena izmed njih pridobi določene koristi, ki bi jih bilo v poslu med nepovezanimi strankami nemogoče pridobiti,
- namerno neevidentiranje ali nerazkrivanje pomembnih informacij z namenom, da se zunanjim strankam prikaže boljša finančna podoba organizacije,
- prepovedane poslovne dejavnosti, npr. takšne, s katerimi se kršijo zakoni, pravila, predpisi ali pogodbe,
- davčne prevare.

Področja, ki so najbolj izpostavljena prevaram in korupciji (Povh, 2003a, str. 9–15), so:

1. INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA

Posebno pozornost je treba nameniti zlasti računalnikom, njihovi zaščiti in seveda zaščiti podatkov, ki jih obdelujemo z njimi. Prihaja lahko do kraje programov, zaupnih podatkov, neopredmetenih sredstev v obliki licenc in drugega tehnološkega znanja, škodo pa utegne povzročiti tudi spreminjanje podatkov v datotekah.

2. ZAPOSLOVANJE

Zaposlovanje je področje, ki je zelo občutljivo predvsem za korupcije, vendar jo je največkrat zelo težko dokazati. Dajanje prednosti pri zaposlitvi neki osebi, zaradi pričakovanja povračila nekje drugje, je vsakdanja stvar povsod v svetu, tudi v Sloveniji. Vprašljivo je prednostno zaposlovanje takrat, ko kandidat ne izpolnjuje zahtevanih pogojev za zaposlitev in nima ustreznih znanj. Naslednja težava je t. i. družinsko zaposlovanje.

3. ZAUPNE INFORMACIJE

Pridobivanje informacij in trgovanje z njimi je posebej mamljivo v javnem sektorju, ki opravlja izreden obseg zaupnih podatkov o prebivalcih in javnih osebah. Težava so tudi informacije, ki niso zaupne in bi morale biti dostopne vsem, vendar jim zaradi neobveščenosti ljudi ali neučinkovite ureditve, dostop do njih le državna ali lokalna uprava, posamezni uslužbenci pa to zlorabljajo za »prodajo«.

4. SPONZORSTVO

Sponzoriranje različnih prireditev je vedno priložnost za kupovanje naklonjenosti, največkrat politikov, pa čeprav gre za povsem dobrodelne dogodke. Zato je treba še posebej pri dejavnostih v državni upravi izredno skrbno izbirati pokrovitelje in preveriti vse postopke.

5. POTNI STROŠKI IN DRUGI IZDATKI ZA SLUŽBENA POTOVANJA

V mnogih primerih so ti stroški razmeroma visoki, zlasti pomembni pa so v javnem sektorju. Zaradi velikega števila sorazmerno majhnih izplačil je ponavadi nadzor težaven.

6. POSLOVANJE Z GOTOVINO

Poslovanje z gotovino je zelo občutljivo področje, saj so prevare razmeroma preproste. Nakup z gotovino brez izdanega računa je čudovita priložnost za hiter dodatni zaslužek prodajalca.

7. NABAVA IN JAVNA NAROČILA

Področje nabave v vseh organizacijah ponuja odlične priložnosti za prevare in korupcijo. Zato zahtevajo sistemi, ki uravnavajo finančne izdatke za blago in storitve, posebno pozornost notranjega revizorja. Posebno področje nabav so javna naročila državne uprave. Velike pogodbe ponavadi vedno prinašajo razmeroma veliko tveganje korupcije. Zaradi velikih zneskov je pritisk na državne uslužbence ogromen, nanje pritiskajo tako veliki dobavitelji kot politični »gospodarji«. Prevare se včasih pojavljajo tudi pri zagotavljanju sredstev za vnaprej določene posebne namene (npr. socialne), pogostejše pa pri nakupu sredstev ali storitev ter pri prenosu izvajanja javnih storitev na zasebni sektor.

8. PRODAJA SREDSTEV IN RAZPOLAGANJE Z NJIMI

Kadar organizacija prodaja sredstva, ki jih ne potrebuje, se pogosto ponudi priložnost

odkupa po ceni, ki je nižja od iztržljive vrednosti. Kadar je to stvar vnaprej dogovorjenega posla, je to korupcija, ki jo je ponavadi lažje dokazati v primeru sorodstvenih ali prijateljskih vezi med kupcem in osebo, ki je prodajo izvedla, nikakor pa ugotavljanje in dokazovanje nista preprosta. Tovrstne prodaje so dokaj pogoste tudi v javnem sektorju.

Naslednje področje, kjer lahko prihaja do zlorab, je uporaba sredstev v zasebne namene.

9. NAJEM

Pri najemu je treba posebno pozornost nameniti merilom za izbiro najugodnejšega ponudnika, postopkom izbire in možnosti navzkrižja interesov. Naslednja šibka točka je najem prevoznih sredstev, saj je zaradi želja po natančno določeni znamki avtomobila nevarnost zaradi nepravilnosti ali dovzetnost za sprejem podkupnine toliko večja.

10. PRIHODKI DRŽAVNEGA PRORAČUNA (POBIRANJE DAVKOV)

Prihodki so izredno zanimivi, kar zadeva prevare in korupcijo. Tudi tu so glavni razlogi za kršitve pomanjkljive notranje kontrole.

Poseben problem pa so javnofinančni prihodki, ki jih zbirajo davčna uprava, carinska uprava in tudi občine. Preostali subjekti javnega prava se financirajo iz državnega proračuna z dotacijami, subvencijami in po posameznih projektih.

11. FINANČNI SISTEM IN POSTOPKI

V finančnem sistemu so najpogostejše nepravilnosti in prevare, kot je poraba gotovinskega denarja za manjše izdatke, uporaba službene kreditne kartice za zasebne nakupe, plačilo blaga in storitev, ki niso bili dobavljeni, ali preprosta kraja gotovine. Posebno tveganje nastane, če organizacija prejme donacijo ali sponzorstvo v obliki gotovine iz zasebnega sektorja ali če je odgovorna za upravljanje daril za nekoga tretjega. Zlasti pa je tveganje ustanavljanje posebnih proračunskih skladov. Nekateri so sicer povsem legitimni in delujejo strogo namensko (pokojninski, cestni sklad in podobno), drugi pa so lahko ustanovljeni z namenom, da bi se izognili nadzoru, ki je pri proračunski porabi običajen.

12. FINANCIRANJE PROGRAMOV IZ DRŽAVNEGA PRORAČUNA IN PODELJEVANJE KONCESIJ

Velik del državnega proračuna se pojavi za financiranje ali sofinanciranje različnih programov, največkrat gre za dotacije in subvencije osebam iz javnega ali zasebnega sektorja.

Podobno tveganje je podeljevanje koncesij, saj je z dodelitvijo koncesije izvajalcu

nekega posla ali opravila javnega značaja zagotovljen prihodek, za katerega se mu ni treba potegovati na trgu.

13. DOVOLJENJA IN DRUGE DISKRECIJSKE ODLOČITVE

V državni in še posebej lokalni upravi lahko nastopi veliko tveganje pri izdajanju in nadzoru dovoljenj in licenc, če imajo zaposleni uradniki sorodstvene ali poslovne vezi s strankami oziroma dopolnilno zaposlitev. Področja, kjer je tveganje korupcije največje, so: pridobitev posebnih davčnih ugodnosti ali oprostitev, prostorski načrti in kategorizacije zemljišč, odločanje o uporabi zemlje v javni lasti, odločanje o tujih vlagateljih (koga spustiti na domači trg), odločanje o prodaji posameznih delov javnega sektorja, odločanje o lastninjenju podjetja v javni lasti in podobno.

14. PLAČE

Prevare pri plačilnih listah so zelo pogost pojav pri nas in v svetu. Pogosto so na plačilni seznam s plačili, ki se izvajajo samodejno, vneseni navidezni, neobstoječi zaposleni (»mrtve duše«), kar je zaradi elektronskih nakazil na bančne račune izjemno preprosto izpeljati. Sistem plačilnih list je mogoče »prevarati« tudi tako, da se delavcev, ki jim je prenehalo delovno razmerje ne odjavi takoj, goljufati pa je mogoče še s predložitvijo nadurnega dela, ki ni bilo opravljeno, ali s prevelikimi zahtevki za nadomestilo stroškov.

15. NAVZKRIŽJE INTERESOV

Do navzkrižja interesov prihaja predvsem v javnem sektorju, v zasebnem nekoliko manj pogosto. Do navzkrižja interesov pride, kadar javni uslužbenec zaradi osebnega interesa svojega dela ne opravi tako temeljito ali s takim izidom, kot bi ga opravil, če tega osebnega interesa ne bi bilo ali ga ne bi upošteval. Navzkrižje interesov je lahko denarno (finančne koristi, kot so lastništvo premoženja, delnice, darilo ali gostoljubnost, zagotovitev dodatnega dela) ali nedenarno (udeležba na športnih ali družabnih prireditvah).

16. DODATNA ZAPOSILITEV

Tveganje korupcije je na tem področju veliko, saj delo na nekaterih položajih samo po sebi ponuja možnosti, da z izvedbo »usluge« pridobimo »protiuslugo«, torej dodatno zaposlitev pri tistem, ki se je na naš račun okoristil. Take možnosti ponujajo nekatera delovna mesta v nekaterih dejavnostih (npr. v nabavi ali prodaji), še posebej pa je za korupcijo občutljiva dodatna zaposlitev državnih uslužbencev. Druga težava dodatne zaposlitve je zloraba delovnega časa.

17. FINANCIRANJE POLITIČNIH STRANK

Financiranje političnih strank je nenehna grožnja s korupcijo, ki jo je uspelo kolikor toliko zadovoljivo odpraviti le redkim demokratičnim državam. Stroški kampanj so izredno visoki, vlaganje v politiko pa do neke mere vedno pomeni kupovanje glasov strank, ki odločajo.

4. PREISKOVANJE PREVAR IN KORUPCIJE

Za preprečevanje in odkrivanje prevar in korupcije je odgovorno poslovodstvo. To navaja tudi MSR 240, ki pravi, da: »imajo glavno odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar in napak pristojni za upravljanje organizacije kot pristojni za poslovanje. Posamezne naloge pristojnih za upravljanje oziroma poslovanje se lahko razlikujejo od organizacije do organizacije in od države do države. » Notranji revizor pri odkrivanju prevar pomaga članom poslovodstva s proučevanjem, ocenami, priporočili, nasveti in informacijami v zvezi s pregledovanim delovanjem. Pri tem je strokovno vesten. Ovrednotiti mora znake za možne prevare, se zavedati priložnosti, ki prevaro omogočijo, odločiti o dodatnih preiskavah in obveščati ustrezne organe. Poslovodstvo pa mora vzpostaviti in vzdrževati ustrezne notranje kontrole, saj je že sam obstoj ureditve notranjega kontroliranja neugoden za nastanek prevar.

4.1. Odgovornost za odkrivanje prevar in korupcije

Novi mednarodni standardi notranjega revidiranja pripisujejo odkrivanju prevar večji pomen. Stari standardi ga niso posebej opredeljevali, poudarjena je bila le zahteva po čim večji strokovnosti. Vzrok za tovrstno spremembo je gotovo splošni porast vsakovrstne kriminalitete, predvsem prevar in korupcije, pa tudi vse večje zavedanje, da je treba v boju proti temu negativnemu pojavu strniti vse sile. In prav notranji revizor je zaradi dobre strokovne podkovanosti ter poznavanja organiziranosti in procesov znotraj organizacije tista oseba, ki zazna, da se dogaja nekaj nenavadnega. Pri delu od drugih zaposlencev dobiva informacije in namige, ki jih lahko in mora preveriti s potrebno strokovno skrbnostjo (standard 120). Notranji revizor mora med drugim ovrednotiti izpostavljenost tveganju, kar zadeva varovanje premoženja in skladno s predpisi ter oceniti primernost in učinkovitost kontrol z varovanjem premoženja in skladnostjo s predpisi (standard 2110.A2 in 2120.A1). Opozoriti mora na vsako resno napako v sestavi notranjih kontrol, ki bi lahko vodila k prevari ali korupciji, v primeru upravičenega suma pa mora obveščati ustrezno raven ravnateljstva. Kadar odkrije prevaro, mora presoditi, katere pomanjkljivosti in slabosti pri delovanju notranjih kontrol so jo povzročile in predlagati izboljšavo. Odkrivanje prevar je uspešnejše, če revizor preiskovanje razširi na preostala področja in se ne

osredotoči na poslovne knjige ter če podrobno pozna delovanje in postopke v organizaciji. Statistični podatki in njihova primerjava skozi obdobje prav tako lahko pripeljejo do odkrivanja prevare ali korupcije (oz. do suma o takem dejanju). Notranji revizorji morajo sodelovati z zunanjimi revizorji, ti pa morajo prav tako posvečati posebno pozornost dejavnikom, ki bi lahko nakazovali prevare ali korupcijo. Notranjim revizorjem so v pomoč standardi in navodila, ki jih pri delu uporabljajo zunanji revizorji (Povh, 2003, str. 14-15).

Strokovna literatura posveča veliko pozornosti rdečim zastavicam, ki lahko kažejo na ravnanje s prevaro. Notranji revizor bi moral biti pozoren na rdeče zastavice in proučiti vse okoliščine, ki bi lahko kazale na morebitno prevaro oz. korupcijo. Rdečih zastavic pa ni potrebno dokumentirati, razen če revizor sam preišče prevaro ali če se take rdeče zastavice nanašajo na opažanje ob kaki posebni nalogi. Obveznosti notranjega revizorja v zvezi z odkrivanjem prevar so, da ima dovolj znanja, da prepozna znake morebitne storjene prevare, da ugotovi pomanjkljivosti notranjih kontrol, zaradi katerih bi bilo mogoče goljufati, in da zna dovolj dobro oceniti kazalce prevare, da se lahko odloči, ali bi bilo treba opraviti preiskavo prevare ali ne (Majič, 2006, str. 42).

Znaki za nevarnost, ki kažejo na možnost preverb po Sawyerju in Dittenhoferju v (Majič, 2006, str. 43) so:

- izposojanje majhnih zneskov od sodelavcev,
- vlaganje osebnih čekov v menjalne sklade – brez datuma ali s poznejšim datumom – ali prošnje drugim, naj »držijo« njihove čeke,
- osebni čeki unovčeni in vrnjeni iz neobičajnih razlogov,
- izterjevalci ali upniki prihajajo v poslovno enoto; veliko telefonskih pogovorov za »odvračanje« kupcev,
- vlaganje nepotrjenih zadolžnic v menjalne sklade ali pregovarjanje drugih, da sprejmejo zadolžnice v zameno za majhna, kratkoročna posojila,
- nagnjenost k prikrivanju neuspešnosti z »vrivanjem« podatkov,
- izrazito kritiziranje drugih, da bi s tem odvrnili sum,
- odgovarjanje na vprašanja z nesmotrnimi razlagami,
- kakršnokoli igranje na srečo, ki presega zmožnosti za pokritje morebitne izgube,
- pretirano pitje in obiskovanje nočnih lokalov ali druženje s sumljivimi osebami,
- nakup ali drugačna pridobitev dragih avtomobilov in luksuzne opreme hiše po »poslovnih« zvezah,
- pojasnjevanje višjega življenjskega standarda z denarjem iz zapuščine,
- nejevoljnost ob postavljanju smotrnih vprašanj,
- zavračanje, da bi med delovnim časom prepustil vodenje evidence drugim; redno opravljanje nadur,
- odklanjanje dopusta ali izmikanje napredovanju zaradi strahu pred odkritjem,

- stalno druženje s kom izmed osebja dobavitelja ali sprejemanje reprezentančnih daril ali vabil od take osebe,
- neobičajno veliko sredstev na bančnem računu ali intenzivno kupovanje vrednostnih papirjev,
- širokoustenje o junaštvih in/ali nošenje pri sebi neobičajno velikih zneskov denarja,
- prepisovanje evidenc z izgovorom, da bodo lepo napisane za predstavitev.

Poseben problem je razkrivanje korupcije v državni upravi pri dejanjih, ki nimajo posledic za računovodske izkaze, kamor sodijo neposredne odškodnine državnim uradnikom za usluge, ki niso finančne narave (npr. neupravičeno izdano odločbo).

Odgovornost za odkrivanje prevar je pojasnjena tudi v Navodilu za postopke 1210.A2–2. Poslovodstvo in notranji revizor imata pri odkrivanju prevar različne vloge.

Pri odkrivanju prevar so naloge notranjega revizorja naslednje (Majič, 2006, str. 41):

- imeti mora dovolj znanja o prevarah, da lahko prepozna znake, ki kažejo, da je bila morda storjena prevara. Poznati mora značilnosti prevare, metode, ki se uporabljajo pri prevarah, ter vrste prevar, ki so povezane z dejavnostmi, ki jih revidira;
- biti mora pozoren na priložnosti, kot so na primer pomanjkljivosti pri kontroliranju, ki bi lahko omogočile prevaro. Če se odkrijejo pomembne pomanjkljivosti pri kontroliranju, naj bi bili med njimi dodatni preskusi, ki jih opravljajo notranji revizorji, tudi preskusi za odkrivanje znakov prevar. Nekateri primeri takih znakov so: posli opravljeni brez pooblastila, razveljavitev ali opustitev kontrol, nepojasnjene izjeme pri oblikovanju cen in neobičajno velike količine izgubljenih izdelkov. Notranji revizorji naj bi se zavedali, da navzočnost več kot enega takega kazalca vedno povečuje verjetnost, da je morda prišlo do prevare;
- ovrednotiti mora kazalce morebitne prevare in se odločiti, ali je potrebno nadaljnje ukrepanje oziroma ali naj bi priporočil preiskavo;
- obvestiti mora ustrezne organe v organizaciji, če se je odločil, da je dovolj kazalcev, ki opozarjajo na storjeno prevaro in zato priporoča preiskavo.

Inštitut notranjih revizorjev v svojem standardu lastnosti 1210.A2 navaja, da notranji revizor ni odgovoren za odkrivanje napak, in pojasnjuje zakaj: »notranji revizor mora imeti dovolj znanja, da prepozna znake prevare, vendar se ne pričakuje, da bi imel strokovno znanje osebe, katere glavna naloga je odkrivati in proučevati prevare.«

Kljub obstoju standardov, ki določajo odgovornost glede prevar, javnost pogosto pričakuje, da bodo revizorji načrtovali, preskušali ter proučevali na tak način, da bi

odkrili prevare in s tem odvrnili ljudi od nadaljnjih poskusov izvajanja prevar v organizaciji. Čeprav je druga točka (preprečevanje) posledica učinkovitega revidiranja, naloga revizorja ni odkrivanje prevar.

Odgovornosti pri preprečevanju in odkrivanju prevar so porazdeljene med poslovodstvo, notranje revizorje, zunanje revizorje in različne udeležence pri preiskavah prevar (Sawyer et al., 2003, str. 1173-1174), in sicer po tehle dejavnostih:

- ozaveščanje, svarjenje, zastraševanje pred prevarami: poslovodstvo,
- nadziranje ureditve računovodenja in notranjega kontroliranja: nadzorni svet, revizijski odbor,
- pregledovanje in ovrednotenje zadostnosti in učinkovitosti ukrepov poslovodstva za preprečevanje in odkrivanje prevar (ureditev računovodenja in notranjega kontroliranja, ocenjevanje tveganja): notranji revizorji,
- odkrivanje prevar: notranji revizorji morajo imeti zadostna in ustrezna znanja, ki jim pomagajo pri prepoznavanju znakov morebitne prevare; če notranji revizor ugotovi nekatere slabosti pri delovanju notranjih kontrol, ki omogočajo prevare, mora opraviti dodatne preskuse, s katerimi lahko odkrije še druge možne znake prevar,
- preiskovanje prevar: pri preiskovanju lahko sodelujejo odvetniki, notranji revizorji, preiskovalci, varnostniki, policija, drugi specialisti v organizaciji ali zunaj nje,
- izdaja mnenja, da so računovodski izkazi kot celota brez bistveno napačnih navedb, kakršne povzročajo prevare ali napake: zunanji revizorji.

Poslovodstvo torej prevzema glavno odgovornost pri preprečevanju in odkrivanju napak, za kar mora najprej vzpostaviti ustrezne usmeritve. Med njimi so najpomembnejše (Sawyer et al., 2003, str. 1165):

- vsa nelegalna dejanja (tudi tista v korist organizacije), so prepovedana,
- odgovornost za vodenje preiskav je jasno določena (notranji revizor, preiskovalci),
- s kakšnimkoli sumom nelegalnega dejanja je treba takoj seznaniti nadrejenega ali osebo, odgovorno za preiskavo,
- kakršenkoli sum nelegalnega dejanja bo v celoti preiskan,
- vsi osumljeni ali obdolženi bodo obravnavani enako, ne glede na službeni položaj ali na čas zaposlitve v organizaciji,
- poslovodstvo je odgovorno za vzpostavitev notranjih kontrol in postopkov za preprečevanje in odkrivanje prevar,
- poslovodstvo mora sodelovati s preiskovalci in jih podpirati,
- prikrivanje informacij o prevarah in maščevanje pričam je prepovedano,
- s poročili o preiskavah prevar so seznanjene ustrezne ravni v organizaciji (poslovodstvo, ravnateljstvo, revizijski odbor) ali v nekaterih primerih tudi zunaj

organizacije (na primer prevare, ki imajo naravo kaznivega dejanja).

4.2. Prepoznavanje prevar oziroma znamenja, na katera mora biti pozoren revizor

Prepoznavanje prevare pomeni ugotavljanje znakov prevare, tako da lahko revizor priporoči nadaljnjo preiskavo. Pri tem je notranji revizor odgovoren, da (Nemec, 2006, str. 45-46):

- se ustrezno seznani z značilnostmi prevar, metodami, ki jih uporabljajo storilci, različnimi vrstami prevar in modeli napovedovanja,
- pozorno spremlja priložnosti, ki se pojavljajo (slabosti oziroma neupoštevanje notranjih kontrol, npr. neodobreni poslovni dogodki, neustrezna razmejitev dolžnosti ...),
- ovrednoti opozorilne znake, ki kažejo na morebitno prevaro,
- obvesti ustrezne organe, ko odkrije dovolj znakov prevar in priporoči preiskavo.

Navodilo za postopke 1210.A2-1 usmerja notranjega revizorja pri prepoznavanju znakov prevar oziroma dejavnikov tveganja prevar. Notranji revizor bi moral imeti dovolj potrebnih znanj o prevarah, ne pa toliko, kot jih morajo imeti osebe, specializirane za odkrivanje in proučevanje prevar. Seznanjen mora biti z različnimi vrstami prevar, tako tistih, ki se lahko zgodijo v škodo organizacije, kot tistih, ki se lahko zgodijo v njeno korist (Nemec, 2006, str. 45):

- prodaja izmišljenih ali napačno predstavljenih sredstev,
- nelegalna plačila: podkupnine posrednikom, državnim uradnikom, kupcem, dobaviteljem,
- namerna neustrezna predstavitev ali vrednotenje sredstev, dolgov, prihodkov,
- namerno nepravilno določanje prenosnih cen,
- namerni nelegalni posli med povezanimi osebami,
- namerno neevidentiranje ali razkrivanje pomembnih informacij kot izboljšanje finančne podobe organizacije,
- davčne prevare,
- sprejemanje podkupnin,
- preusmerjanje dobičkonosnih poslov na zaposlenega ali osebe zunaj organizacije,
- poneverjanje denarja ali posesti,
- namerno prikrivanje ali napačno predstavljanje dogodkov ali podatkov,
- zaračunavanje prodaje blaga ali storitev, ki dejansko ni bila opravljena.

V PRILOGI 1 standarda MSR 240 so naštet nekateri dejavniki tveganja, ki se nanašajo na napačne navedbe, izhajajoče iz prevar. Razdeljeni so na dve skupini: prvi opozarjajo na napačne navedbe, izhajajoče iz prevarantskega računovodskega poročanja, drugi pa na napačne navedbe, izhajajoče iz poneverb sredstev.

Dejavniki tveganja prevarantskega računovodskega poročanja se nanašajo na sposobnosti posloводства ter način notranjega kontroliranja, pritiske nanj ter odnose do njega. Kažejo se v naslednjih znakih (Povh, 2003, str. 16-17):

- pomemben del plače ravnateljstva sestavljajo premije ali vzpodbude, katerih višina je odvisna od doseganja previsoko zastavljenih poslovnih ciljev,
- ravnateljstvo se pretirano zavzema za ohranjanje ali povečanje cen delnic in čistega dobička (z »agresivnimi« računovodskimi postopki),
- ravnateljstvo se zavzema za uporabo vseh sredstev (tudi neustreznih), da bi iz davčnih razlogov prikazalo čim manjši dobiček,
- ravnateljstvo ne spodbuja vrednot organizacije in etike (ali pa spodbuja neustrezne vrednote in etiko),
- ravnateljstvo obvladuje ena oseba ali skupina brez uravnoteženih kontrol,
- ravnateljstvo ne postavlja in ne spremlja ustreznih kontrol,
- ravnateljstvo ne popravlja pravočasno pomanjkljivosti notranjega kontroliranja,
- ravnateljstvo ne upošteva državnih organov, najema neuspešne računovodje in uporablja neprimerno informacijsko tehnologijo,
- velik pretok zaposlenih na finančno-računovodskem področju predvsem vodilnega osebja,
- razmerje med ravnateljstvom in zunanjim revizorjem je napeto,
- dejavniki v okolju, ki povzročajo povečane pritiske na organizacijo (sprememba tržnih razmer, recesija, spremembe v dejavnosti in podobno),
- likvidnostne težave kljub izkazanemu dobičku,
- pomembni posli s stalnimi strankami, ki ne sodijo v redno poslovanje,
- pomembni nenavadni in zapleteni posli,
- posli s povezanimi podjetji doma, in posebej v tujini (v bančnih oazah), ki ne sodijo v normalno poslovanje,
- nenavadno hitra rast dobička, ki ni značilna za panogo,
- velika odvisnost od dolgov,
- nestvarni, velikopotezni prodajni programi in finančni ali ekonomski cilji,
- slab finančni položaj, če ravnateljstvo osebno jamči za pomembne dolgove (ker ne more pridobiti drugečnega jamstva), in podobno.

Dejavniki tveganja poneverbe sredstev, na katere je treba biti pozoren, pa so (Povh, 2003a, str. 17):

- veliki zneski gotovine,
- značilnosti zalog, npr. majhen obseg velike vrednosti,
- lahkopretvorljiva sredstva,
- dobra tržljivost sredstev (npr. osnovnih) in nedorečenost lastništva,

- neustrezen nadzor (fizično) zalog, gotovine, naložb, osnovnih sredstev,
- neustrezno kadrovanje, neustrezni razvidi sredstev in nalog ter neustrezno dodeljevanje pooblastil in odobravanje poslov,
- neizkoriščeni dopusti zaposlencev, ki opravljajo ključne kontrole.

V računovodskih podatkih lahko posamezni značilni primeri ali evidentirani dogodki kažejo na sum kaznivega dejanja, prevare ali korupcije, zato jih je treba podrobneje preiskati. Mednje sodijo (Povh, 2003a, str. 17-18):

- terjatve do zaposlenih iz naslova kreditnih pogodb (morebitno izplačilo osebnih dohodkov, ne da bi bili poravnani prispevki in davki),
- knjižene so dobave oziroma obveznosti, prodaje oziroma terjatev do kupcev pa ni (morebitna prodaja na črnem trgu),
- kup računov za storitve ob koncu leta (morebitni lažni računi, da bi znižali dobiček in se izognili plačilu davka),
- prenos rezervacij iz leta v leto (morebitne neutemeljene rezervacije, da bi se izognili plačilu davka od dobička),
- neporavnane obveznosti do dobaviteljev, dobava pa poteka nemoteno, brez opominov (morebitna gotovinska plačila),
- poslovanje s podjetji na območjih z davčnimi olajšavami (off-shore, morebitna utaja davkov ali pranje denarja),
- prenos pridobljenih kreditnih sredstev na druga podjetja (morebitni neevidentirani posli),
- pridobitev državnih subvencij ali drugih ugodnosti, vendar posli niso izpeljani (morebitna prevara ali korupcija pri pridobivanju subvencije).

Dobovšek v svojem delu (Dobovšek, 2001, str. 337) povzema navedbe dveh nemških avtorjev Poertinga in Vahlenkampa, ki sta podrobneje razvila teorijo o indicih. Razmejila sta jih na splošne in posebne. Splošni indici sami po sebi ne zadostujejo za uvedbo preiskave, saj se morajo pojaviti v povezavi z enim ali več posebnimi. Indici sami po sebi po njunem mnenju še niso dokaz o korupciji. Če pa se pojavljajo v nekaterih zvezah in redno, je sum upravičen.

Med splošne indice omenjena avtorja prištevata:

- spremembe življenjskega sloga,
- statusne simbole,
- probleme odvisnosti (od alkohola, drog, hazarderstva ...),
- honorarno zaposlitev,
- povabila na prireditve,
- darila, ugodne nakupe,
- nepogrešljivost pri delu,
- pobude za druga dela,
- zagovarjanje nekaterih idej,

- zavračanje premestitve,
- skrivnost in redkobesednost.

Med posebne indice sodijo:

- odločitve, ki niso v skladu s predpisi,
- nerazložljive odločitve,
- prekoračitev diskrecije (interpretacija),
- različne presoje v podobnih primerih,
- zanemarjanje dolžnosti,
- delo zunaj delovnega časa,
- sodelovanje z nekaterimi osebami,
- pomanjkljiva dokumentacija,
- pospeševanje le nekaterih zadev,
- pritožbe,
- vplivanje na sodelavce,
- izogibanje predpisom.

Večina teh indicev se pojavlja po storjeni prevari ali korupciji, čeprav jih je mogoče zaslediti tudi pred dejanjem. Storilec ima za korupcijsko dejanje ponavadi motiv in se nanj tudi pripravlja. Motiv je navadno premoženjska korist na eni in drugi strani. Pripravljalna dejanja opozarjajo na to, da neka oseba namerava storiti korupcijsko dejanje, izjava volje pa je lahko izražena posredno, zato mora dobro prisluhniti govoricam. Korupcijski indic je npr. honorarna zaposlitev, ki jo je oseba sprejela, da bi lahko izvedla korupcijsko dejanje. Prav tako lahko oseba zavrača premestitev na bolje plačano delovno mesto, saj tam posla ne bi mogla izvesti. Osebe, ki nameravajo izvesti prevaro ali korupcijo, lahko dajejo pobude za nova ali drugačna dela, predlagajo spremembe postopkov in na dolgi rok tudi spremembe predpisov, si nalagajo dodatno delo na lastno pobudo, lahko pa nepričakovano in brez posebnega razloga spreminjajo stališča. Ob storitvi se pojavijo indici, ki kažejo na storilčevo navzočnost na kraju dejanja, način storitve, njegovo zmožnost, znanje in sposobnost. Ti indici so tipični za korupcijo v državni upravi, kjer je treba najprej ugotoviti, kdo ima pooblastilo in je svojo pristojnost lahko zlorabil v zasebno korist. Na možnost korupcije lahko opozarja tudi to, da storilec prikriva podatke, je redkobeseden in skrivnosten, kar sta značilna indici v času izvajanja posla. Pogosto korupcijske posle opravlja zunaj delovnega časa na svojem delovnem mestu, zanemarljivo pospešuje ali zavlačuje posamezna dejanja kot pač ustreza stranki. Zaradi neskladnosti njihovih odločitev s predpisi prihaja do pritožb oškodovanih strank. V državnih službah lahko prekorači diskrecijske pravice in v podobnih primerih presoja različno, tako da v pogodbenih odnosih iste stranke iz nerazumljivih razlogov naenkrat dosegajo ugodnejše pogoje.

Po storitvi korupcijskega dejanja nanj opozarjajo materialne (premoženjska korist) in

duševne posledice (slaba vest in strah pred odkritjem). Premoženska korist se ponavadi kmalu izkaže, saj se osebe rade pohvalijo z materialnimi dobrinami, pri duševnih posledicah pa je treba osebo in njeno vedenje dobro poznati. Zelo očiten (in pogost) indic po izvedbi dejanja je sprememba življenjskega sloga, ki je ni mogoče razumljivo pojasniti, saj je dokumentacija o sumljivih poslih pomanjkljiva ali je sploh ni, storilec pa se izogiba notranjemu ali zunanjemu nadzoru.

Pomemben indic kaznivega dejanja je tudi človekov značaj. Spoznavanje osebnosti je za odkrivanje in preiskovanje prevar in korupcije izrednega pomena, in prav takšne sposobnosti notranjemu revizorju dostikrat omogočijo odkritje, čeprav je to področje sicer naloga psihologov.

4.3. Koraki, ki jih mora upoštevati notranji revizor v postopku preiskave

Če notranji revizor sumi, da je prišlo do kršitve, mora o tem obvestiti ustrezne organe v organizaciji. Notranji revizor lahko priporoči kakršnokoli preiskavo, ki je po njegovem mnenju v danih okoliščinah potrebna. Nato pa bi moral vsa dogajanja spremljati, da bi videl, ali so bile naloge notranje revizije izpolnjene.

Preiskavo prevare sestavljajo obsežni postopki, da se ugotovi, ali je dejansko prišlo do prevare, ki jo nakazujejo nekateri kazalci. Ti postopki vključujejo zbiranje zadostnih informacij o določenih podrobnostih odkrite prevare. Običajno preiskave izvajajo ali pri njih sodelujejo notranji revizorji, pravniki, preiskovalci, varnostniki in drugi strokovnjaki iz organizacije ali od drugod.

Pri preiskovanju prevar morajo notranji revizorji (Majič, 2006, str. 40):

- oceniti verjetnost in obseg sokrivde pri prevari v organizaciji. To je lahko zelo pomembno zato, da notranji revizor ne bi dajal informacij osebam, ki so v prevaro vpletene in od takih oseb ne bi dobival zavajajočih informacij;
- ugotoviti, katera znanja, izkušnosti in druge sposobnosti potrebujejo za učinkovito izvajanje preiskave. Izdelati je treba oceno strokovne usposobljenosti in izkušnosti notranjih revizorjev in strokovnjakov, ki lahko sodelujejo pri preiskavi, da se zagotovi, da bodo naloge opravili posamezniki, ki imajo strokovne izkušnje ustrezne vrste in na ustreznih ravni. Ocena naj vključuje zagotovila. To so potrdila o strokovni usposobljenosti, dovoljenja za opravljanje dejavnosti, ugled;
- izdelati postopke, po katerih bodo skušali odkriti storilce, obseg prevare, uporabljene metode in razloge za prevaro;
- usklajevati svoje aktivnosti s člani posloводства, pravnimi svetovalci in drugimi strokovnjaki, če je potrebno med preiskavo;
- poznati pravice domnevnih storilcev in osebja pri izvajanju preiskave ter se zavedati tudi pomembnosti dobrega imena oziroma ugleda organizacije.

Ne glede na to, ali gre za načrtovano ali za nenačrtovano preiskavo, mora revizor v postopku preiskovanja prevare vedno opraviti določena dejanja. Ta pogoj je

pomemben, saj v času odkrivanja dokazov o določenih nepravilnostih ni vedno razvidno, kakšen je obseg prevare in kakšno škodo bo povzročila. Čeprav mora notranji revizor svoje naloge opravljati z vso potrebno poklicno skrbnostjo in pozornostjo, je treba posebno pozornost posvetiti primerjanju podrobnosti, kadar od samega začetka sumimo na prevaro, saj bo mogoče uporabiti revizorjeve dokaze v disciplinskem postopku; lahko jih bodo celo uporabili odvetniki na sodišču, če bo šlo za resen kriminalen prekršek.

Če revizor sodeluje pri takšen posebnem postopku preiskave prevare, mora (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 9) :

- takoj dokumentirati vsa dejstva, na osnovi katerih sumi o prevari,
- se posvetovati z vodjem revizije (preiskava o prevari je še posebej tvegana z vidika revizije zaradi možnosti kriminalnih obtožb. Strokovna usposobljenost revizorjev in kvaliteta dokumentiranega dela je lahko podvržena natančni pregledom v primeru kriminalnega prestopka. Obvezno je treba zagotoviti zaupnost revizije. Zato mora postopke preiskave zaradi prevare nadzorovati vodja revizije, ki ima ustrezne izkušnje),
- če obstaja sum kraje gotovine, je to treba takoj prešteti v prisotnosti osumljenca in drugega revizorja ali uslužbenca organizacije,
- nemudoma poročati o sumu prevare ali nepravilnosti primerni ravni vodstva organizacije,
- shraniti vse originalne pisne dokaze na varnem mestu.

Upoštevajoč resnost suma o nastanku nepravilnosti ali dokaze, ki jih je zbralo poslovodstvo ali revizor, se revizor lahko odloči, ali bo nadaljeval s postopkom ali ga bo zaključil. Le-ta lahko vključuje (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 10):

- zaprosilo poslovodstvu, da trenutno razreši osumljenca z njegovega položaja,
- pridobivanje dodatnih dokazov s pregledovanjem dokumentacije, izpraševanjem sodelavcev osumljenca in samega osumljenca,
- presojanje možne ogroženosti drugih področij v organizaciji, kjer je osumljenec delal ali imel dostop,
- presojanje trajanja, celotnega finančnega in poslovnega obsega prevare, ki je predmet suma,
- skupaj s poslovodstvom presoditi, ali je potrebno vključiti policijo,
- če revizijsko preiskovanje oziroma izsledki preiskovanja prevare pokažejo slabosti, mora revizor podati poslovodstvu predloge izboljšav na področju kontrol, da bi preprečili ponovitev prevare,
- zagotoviti, če so bile računovodske evidence uničene ali poneverjene, da se ponovno pripravijo ali popravijo.

Po Mladenoviču [URL:<http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf>] je potrebno v primeru

povečanega tveganja za nastanek prevar opraviti naslednje revizijske korake:

1. prepoznati tvegana področja,
2. revizijske programe sestaviti tako, da vsebujejo postopke kot odziv na prepoznane indikatorje ali izpostavljenost,
3. prepoznati indikatorje prevar za vsako izpostavljeno področje,
4. preiskati, ali indikatorji potrjujejo obstoj prevar.

Prilagojen pristop za dodaten obseg preskusov v primerih ugotovljenega tveganja za prevare:

- analize obstoječih podatkov,
- oblikovanje hipotez,
- preizkušanje hipotez,
- izostritev in dopolnitev hipotez,
- pregled dokumentov.

Orodja , ki jih uporabljajo preiskovalci prevar, so:

- zaslišanje »nevtralnih« prič,
- zaslišanje »obremenilnih« prič,
- zaslišanje sotorilcev.

4.4. Modeli za merjenje prevar in korupcije v družbi

Poznamo več modelov za merjenje prevar in korupcije v družbi. Mladenovič [URL:<http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf>] je predstavil naslednjih pet:

- Klitgaardov model za merjenje prevar in korupcije v družbi,
- model, ki pravi da lahko pričakujemo obstoj prevar in korupcije, če obstaja monopolni ponudnik storitev ali blaga,
- model, ki predpostavlja, da so prav vrhovne revizijske institucije eden glavnih igralcev pri zagotavljanju trdnosti družbe,
- Vindol Sahgalov model, ki je vplival na dopolnitev Klitgardovega modela in
- Modificiran Shagalov model.

V nadaljevanju vam predstavljam vsakega izmed njih.

1. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (1)

Robert KLITGAARD je 1996 razvil poenostavljen model, ki pojasnjuje dinamiko gibanja obsega prevar in korupcije:

$$PK = M + D - O$$

PK = prevare in korupcija

M = stopnja monopolne (centralizirane) moči javnih uradnikov

D = stopnja diskrecijskega uveljavljanja te moči

O = odgovornost oziroma polaganje računov

To pomeni, da je obseg prevar in korupcije v javnem sektorju odvisen od obsega monopolne moči in možnosti njene diskrecijske uporabe s strani javnih uradnikov. Monopolna moč je lahko visoka v zelo reguliranih družbah, medtem ko je diskrecijska uporaba te moči bolj prisotna v tranzicijskih državah in državah v razvoju. Za te države je značilna nizka stopnja prevzemanja odgovornosti oziroma polaganja računov s strani javnih uradnikov, ki je posledica:

- šibkih standardov etičnega ravnanja javnih uradnikov,
- pomanjkljive urejenosti javnega upravljanja,
- pomanjkljive ureditve sistema notranjega kontroliranja in
- neučinkovitosti delovanja nadzornih institucij.

2. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (2)

$$PK = M + D - O$$

Ne glede, ali gre za aktivnost javnega ali privatnega sektorja oziroma ne-profitno ustanovo, in ne glede na to, kje smo, lahko pričakujemo obstoj prevar in korupcije, če obstaja monopolni ponudnik storitev ali blaga in je izključno v njegovi pristojnosti odločitve o tem, ali jo boste dobili in koliko jo boste prejeli. Ponudnik pa za te odločitve ne prevzema nikakršne odgovornosti.

3. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (3)

Odgovorno javno finančno poslovanje je temelj družbene trdnosti in stabilnosti. Glede na navedeni model pa so prav vrhovne revizijske institucije eden glavnih igralcev pri zagotavljanju trdnosti družbe, saj je VRI, skozi revidiranje prejemkov in izdatkov države, zadolžena za nadzor nad kredibilnostjo informacij, o katerih poročajo vlade.

4. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (4)

Vinod Sahgal je leta 1996 s svojim prispevkom vplival na dopolnitev Klitgardovega modela, ki ga tako lahko zapišemo:

$$PK = M + D - O (P)$$

PK = prevare in korupcija

M = stopnja monopolne moči javnih uradnikov

D = stopnja diskrecijskega uveljavljanja te moči

O = odgovornost oziroma polaganje računov

P = preglednost oziroma transparentnost

Iz razširjenega modela je tako razvidno, da je prevzemanje odgovornosti funkcija preglednosti poslovanja oziroma dostopnosti informacij širši javnosti, kar delovanje pristojnih javnih uradnikov naredi bolj pregledno.

5. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (5)

Modificiran model – Shagal (1996):

$$PK = M + D - O(P)$$

Razširjeni model tako temelji na hipotezi, da prevzemanje odgovornosti poganjajo prav javno dostopne informacije o poslovanju uradnikov javnega sektorja, kar vpliva na preglednost poslovanja uporabnikov javnih sredstev. To pa posledično vpliva na zniževanje prevar in korupcije.

6. MODEL ZA MERJENJE PREVAR IN KORUPCIJE V DRUŽBI (6)

Odločno kaznovanje prestopnikov. Vključitev najširše javnosti v diagnozo prevar in korupcije v javnem sektorju. Osredotočenost na odpravo pomanjkljivosti sistemov, ki dopuščajo nastanek prevar in korupcije. Reforme iniciative v smeri povezovanja nagrajevanja javnih uslužbencev glede na rezultate njihovega dela. V sistemih, kjer so plače nizke in fiksne, se namreč ustvarja ugodna tla za prevare in korupcijo.

4.5. Razgovori v zvezi s prevarami in korupcijo

Znano je, da si notranji revizor največkrat pomaga z zaupnimi podatki zaposlenih. Raziskave kažejo, da se največ prevar odkrije s preprostim postavljanjem pravih vprašanj, zato so skrbno načrtovani intervjuji izrednega pomena. Veliko ljudi v organizaciji ve, da se nekaj dogaja, vendar nimajo priložnosti, da bi kaj povedali o tem. Če se revizor preprosto pogovori z njimi, lahko odkrije marsikaj.

4.5.1. Namen razgovorov

Razgovor v zvezi s prevarami se v postopku revizije opravi z namenom zbrati in potrditi dejstva. Razgovor se kot del revizijske preiskave, v tem smislu ne razlikuje od drugih vrst razgovorov. V fazi odkrivanja dejstev bo revizor zbral dokaze, ki bi lahko nakazovali, kdo bi lahko bil osumljenec. Kljub temu mora revizor uporabiti nepristransko strokovno presojo oziroma dvom in sprejeti dejstvo, da lahko obstaja tudi drugačna razlaga za zbrane dokaze. Situacijo lahko razreši tako, da opravi

razgovor z osebo, ki jo sumi, da je vpletena v prevaro.

Čeprav mora revizor pri svojem delu in opravljanju razgovorov z osebami, ki so osumljene prevare, delovati s strokovno skrbnostjo, mora še posebej paziti, saj obstaja tveganje, da v teh okoliščinah ne bo ravnal v skladu z zakonodajnim postopkom. V tem primeru morebitni dokazi ne bi bili sprejemljivi na sodišču, ker bi pomenilo, da je revizor po nepotrebnem zapravljaj čas in vire. Revizor mora tako zagotoviti, da je seznanjen s postopki, kot so (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 11):

- pravica osumljenca, da ne daje izjav,
- pravica osumljenca do pravnega zastopnika,
- obveznost revizorja, da osumljenca seznani z njegovimi pravicami,
- postopki, ki jih je potrebno opraviti ob razgovoru z nekom, ki je osumljen prevare.

4.5.2. Opravljanje razgovorov

Običajno bodo razgovori s potencialnim osumljencem opravljeni proti koncu preiskave, ko revizor zbere vse potrebe informacije. Če je razgovor opravljen na začetku preiskave, bo to pomenilo ugotavljanje dejstev v preiskavi. Revizor mora razgovor podrobno načrtovati, da obdrži kontrolo in postavi dodatna vprašanja, če je to potrebno. Vprašanja je potrebno pripraviti vnaprej, pri tem pa pustiti prostor za odgovore. Takšna priprava bo zagotovila, da bo v kratkem času razgovora obdelal vsa področja.

Kot del formalnega razgovora je tudi koristno, da se uporabi standardni obrazec za intervjuje. Ta obrazec ima naslednje podrobnosti (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 11):

- ime in priimek intervjuvanca,
- kraj in datum razgovora,
- podrobnosti o pravnem ali sindikalnem predstavniku, ki bo navzoč,
- čas začetka razgovora,
- podrobnosti o osebju, ki je opravilo razgovor,
- prav tako kaže vključiti odstavek, ki navaja revizorjevo pooblastilo, da lahko opravi razgovor in poišče pojasnila in informacije od intervjuvanca.

Vprašanja morajo biti preprosta. Bolje je uporabiti nekaj kratkih kot pa dolgih vprašanj. Prav tako je koristno postaviti vprašanja, na katera revizor že pozna odgovore, da preveri, ali osumljenec govori resnico. Pri tem je treba imeti v mislih naslednje (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 12):

- izogibati se je potrebno vprašanjem, ki omogočajo odgovor z da ali ne, razen v primerih, ko želimo potrditi dejstva,

- izogibati se je potrebno vprašanjem z možnostjo več odgovorov, saj to omogoča osumljencu, da izbira med odgovori,
- koristna so zaprta vprašanja, saj z njimi revizor ugotavlja določena dejstva in mu omogočajo, da raziskuje določen vidik ali dejstvo, na primer kdo odobri izplačilo gotovine,
- z odprtimi vprašanji lahko dobi revizor več podrobnosti, vendar pa lahko izgubi nadzor nad situacijo, posebej še, če je osumljenec zelo zgovoren,
- pri postavljanju vprašanj z dokumenti, je potrebno vedno navajati originalne nazive in identifikacijske številke,
- pomembno je, da revizor ne napravi pred, med ali po razgovoru ničesar, kar bi nakazovalo, da je hotel izsiliti od intervjuvanca določen odgovor,
- v razgovor je vredno vključiti vprašanje, ki omogoča intervjuvancu podati komentarje, ki se tudi zapišejo v zapisnik.

Po zaključku razgovora je treba odstraniti vse liste z vnaprej postavljenimi vprašanji, na katera revizor ni prejel odgovora. Intervjuvancu je prav tako treba dati možnost, da prebere zapisnik in poda nanj pripombe, izločitve in popravke, za katere smatra, da so potrebni. Ko se strinja, da je zapisnik popoln in točen, ga je potrebno prositi, da ga na vsaki strani podpiše ter parafira spremembe. Potem, ko je to opravljeno v prisotnosti intervjuvanca, mora revizor, ki je napravil zapisnik: zaporedno oštevilčiti strani zapisnika, podpisati vsako stran zapisnika, skupaj z revizorjem, ki je vodil razgovore, prečrtati vse prazne strani, da ničesar ni mogoče dodati, na zadnjo stran zapisnika zabeležiti čas zaključka razgovora.

4.5.3. Odločanje o vključevanju Policije

V določenem trenutku med preiskavo o prevari si mora revizor odgovoriti na naslednji vprašanji:

1. ali naj predam primer Policiji ali drugi agenciji za boj proti goljufiji,
2. če da, kdaj naj vključim Policijo ali agencijo za boj proti goljufijam?

Kadar ima organizacija opredeljene usmeritve glede ravnanja v primeru prevar, bodo te revizorju v pomoč pri odgovarjanju na zastavljeni vprašanji. Običajno je v primeru zunanje prevare priporočljivo, da takoj vključimo Policijo. Verjetno je, da so krive tretje osebe, ki niso povezane z organizacijo, zato notranji revizor ne more učinkovito nadaljevati s preiskavo. Policija pa ima ustrezne pravice, sposobnosti in izkušnje, da opravi področno preiskavo.

Včasih revizor najde močne dokaze, da je oseba ali so osebe izvršile kaznivo dejanje. V takem primeru naj bi revizor obvestil policijo, še preden opravi razgovor z osumljencem, še posebej, če je negotov o poteku nadaljnjega sodnega postopka.

4.5.4. Poročanje

Če notranji revizor sumi, da je v organizaciji prišlo do prevare (znaki prevare), mora o tem obvestiti ustrezne organe v organizaciji in priporočiti preiskave, v katerih lahko sodeluje. Navodilo za postopke 2410-A2-1 [URL:http://www.theiia.org//iia/index.cfm?doc_id=347] tako od notranjega revizorja zahteva, da:

- oceni verjetno raven prevare in osebe, ki so vključene v prevaro v organizaciji,
- določi znanje, izkušnost in druge sposobnosti potrebne za izvajanje preiskave,
- zasnuje postopke za ugotavljanje storilcev, obsega prevare, uporabljenih metod in vzroka za prevaro, usklajuje delovanje različnih udeležencev preiskave,
- pozna pravice domnevnih storilcev in udeležencev preiskave ter pazi na ugled organizacije.

Po končani preiskavi o prevari mora notranji revizor proučiti, ali :

- je treba vzpostaviti nove kontrole ali okrepiti stare kontrole, da bi se preprečila oziroma zmanjšala verjetnost nastanka novih prevar,
- bo v prihodnje na podlagi pridobljenih izkušenj iz preiskovanja prevar lahko opravljal kakšne nove preskuse, s katerimi bi razkril prevare,
- si je s sodelovanjem pri preiskavi pridobil nove izkušnje na področju prepoznavanja različnih znakov prevar.

Ob zaključku preiskave je treba sestaviti pisno poročilo, ki je naslovljeno na ustrezno raven posloводства ali revizijski odbor. Poročilo vsebuje vse ugotovitve, zaključke (cilj preiskave, osebe vključene v preiskavo, potek preiskave, način, kako je bila prevara izpeljana, pridobljene dokaze o prevari, ekonomski vidik prevare, rezultate razgovorov, rezultate preskusov, fotografije, računalniški vidik, analitične postopke, pravni vidik), priporočila in popravilne ukrepe, ki so bili uvedeni ali priporočeni.

Če so informacije, ki jih je notranji revizor pridobil, po njegovi strokovni presoji pomembne, verodostojne in zanesljive, mora z njimi seznaniti tisto raven posloводства, ki lahko ukrepa. Če pa je v prevare vključeno tudi posloводство zaradi neprimernih ali opuščениh kontrol, potem se mora notranji revizor odločiti o ustrezni drugi ravni poročanja. Sporočanje občutljivih informacij zunaj normalne poročevalske verige, vzpostavljene po linijskem sistemu znotraj organizacije, je predstavljeno v Navodilih za postopke 2440-3 [URL:http://www.theiia.org//iia/index.cfm?doc_id=347], notranjega revizorja pa takšno poročanje postavlja v nezavidljiv položaj. Notranji revizorji velikokrat pridejo do informacij, ki so občutljive in pomembne za organizacijo ter imajo zanjo pomembne posledice, npr. informacije o izpostavljenosti, nevarnostih, negotovostih, prevarah, napačnem vodenju, ki vpliva tudi na zdravje in varnost širšega okolja, v katerem organizacija deluje, negospodarni uporabi sredstev,

nelegalnih dejavnostih, zlorabah položaja in drugih prestopkih. Takšne informacije lahko močno škodujejo ugledu organizacije, njeni konkurenčnosti, uspehu, sposobnosti preživetja, tržnemu položaju. Pred odločitvijo o ustrezni ravni poročanja se mora notranji revizor najprej pogovoriti z ravnateljstvom. Če po tem pogovoru ni zadovoljen in meni, da ravnateljstvo s svojim delovanjem izpostavlja organizacijo nesprejemljivim tveganjem in ne sprejema ustreznih ukrepov za zaustavitev nepravilnosti oziroma popravo nastalega položaja, potem o tem poroča revizijskemu odboru.

Zaradi državne zakonodaje in splošne prakse pa mora notranji revizor v skladu s kodeksom poklicne etike v nekaterih primerih poročanje razširiti izven organizacije. Takšno poročanje je rezervirano za tiste redke primere, ko je notranji revizor prepričan, da so tveganja in morebitne posledice pomembni ter da je velika verjetnost, da se vodstvo organizacije in ureditev notranjega kontroliranja ne morejo ustrezno odzvati na nastala tveganja. To so primeri prevar pri poročanju o računovodskih izkazih organizacij, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzah vrednostnih papirjev, odkrita kriminalna kazniva dejanja, kršenje zakonodaje na različnih področjih (ogrožanje zdravja, varnosti ali blaginje posameznikov, dajanje oziroma sprejemanje podkupnin ali drugih nelegalnih izplačil zaposlenim v državnih organih, posrednikom, zaposlenim, dejanja, ki prikrivajo že naštetá dejanja). Motiv revizorja je s takšnim obveščanjem zaustaviti napačno, škodljivo in nepravilno delovanje organizacije.

5. PREPREČEVANJE PREVAR IN KORUPCIJE

V tem poglavju nameravam predstaviti Coso model notranjih kontrol, načrt za preprečevanje prevar in korupcije, koncept ter definicijo notranjih kontrol ter kako le-te zagotavljamo, usmeritve glede neprimernega obnašanja in organe, ki se v RS ukvarjajo s prevarami in korupcijo.

5.1. Načrt za preprečevanje prevar in korupcije

Boj proti korupciji in prevaram vseh vrst obsega celoten način mišljenja, spremembe v pogledih na vrednote in etična merila. Preglednost, javnost in ustrezni institucionalni organi so vsi zakonito orodje, vendar ne zadostujejo. Prikazati je treba škodljiv vpliv na družbo in na življenje posameznika. Smisel etičnih meril mora v javnem sektorju in poslovnem svetu odsevatí v vseh pogledih. Korupcijo je mogoče zatirati s kaznovalno politiko, pa tudi z bolj pozitivnimi prijemi. Pomembno je, da državljanom priuči visoke moralne vrednote in etična merila na eni strani, na drugi pa z ustrezno kaznovalno politiko dokaže, da se kriminal ne splača. Glavni problem

korupcije in prevar je v tem, da sta tajni. Ljudje jih zaznajo, odobravajo pa jih ne.

Preglednost in javnost sta ključnega pomena, zlasti v javnem sektorju, kjer se pretakajo velike vsote denarja. Slednjega se zavedajo vse države. Organizacije lahko kulturo, ki nasprotuje korupciji in prevaram, gradijo tako, da višje poslovodstvo daje zgled, da jasno in odločno nasprotuje korupciji in prevaram, da je ob primerih prevare oziroma korupcije obravnavano in kaznovano enako kot ostali zaposleni. Uvedena in razširjena mora biti protikorupcijska politika, ki ureja zadeve, kot so dajanje in sprejemanje podkupnin, daril, komunikacijske poti za poročanje o sumih prevare, postopki za preiskovanje sumljivih primerov in obravnavanje storilcev. Notranje kontrole morajo biti oblikovane tako, da odkrivajo in preprečujejo prevare, prav tako pa neučinkovitost in napake.

Celovita zaščita je mogoča le s sodelovanjem vseh v podjetjih, tudi lastnikov. Ti morajo poskrbeti za vzpostavitev učinkovite varnostne službe ter usposobljene notranje kontrole in revizije, omogočiti pa morajo tudi ustrezne poti komuniciranja znotraj podjetja (med nadzornimi mehanizmi, lastniki in vodstvom) in z zunanjimi ustanovami. Lastniki morajo vsekakor imeti največji motiv za zaščito premoženja (sredstev v vseh oblikah, znanja in dokumentacije, zaposlenih). V ta namen bi morali (Povh, 2003, str. 25):

- najemati ustrezno izobražen in moralno zdrav kader,
- namestiti strokovnjake za varnost ter notranje kontrolorje in revizorje,
- vodstvu omogočiti izobraževanje o varovanju podjetja, notranjih kontrolah in reviziji ter obvladovanju ogroženosti in tveganj,
- poskrbeti za izčrpne informacije o preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju prevar in korupcije,
- ustvarjati zaupanje med nadzornimi subjekti, lastniki in vodstvom,
- jasno razmejiti, kaj v zvezi z nepravilnim ravnanjem vodstva in drugih zaposlenih se bo obravnavalo znotraj podjetja in kaj bo moralo biti predano kriminalističnim službam in drugim organom pregona,
- vzpostaviti ustrezne odnose z državnimi nadzornimi ustanovami, revizijskimi podjetji in varnostnimi podjetji.

Notranji revizor sodeluje pri izdelavi načrta za preprečevanje prevar in korupcije z ocenami tveganja in s predlogi, kako izboljšati postavljene notranje kontrole. Poraba davkoplačevalskega denarja je seveda eno najpomembnejših področij, saj so oškodovani vsi državljani. Vsled tega je boj proti prevaram in korupciji tu zelo pomemben. V okviru javnih financ bo treba izdelati temeljit načrt, osnovo za to pa bodo dale posebne službe oziroma uradi, kot sta urad za preprečevanje korupcije in urad za preprečevanje pranja denarja, v sodelovanju z računskim sodiščem ter službo za nadzor proračuna pri Ministrstvu za finance, ki ima v skladu z zakonom o javnih financah nalogo, da usmerja delovanje notranjih revizorjev pri proračunskih

porabnikih.

V načrtu morajo biti jasno opredeljene vse stopnje boja proti prevaram. Od preprečevanja priložnosti za tako dejanje, do pravočasnega odkrivanja in preiskovanja. Postaviti je treba natančna pravila vedenja zaposlenih in jim jasno povedati, kaj se od njih pričakuje. Seznanjeni morajo biti s kodeksom poslovnega vedenja in jih sprejeti za svoja, da lahko pričakujemo uspeh. Poleg tega jih je treba preverjati in ugotoviti, kdo bi lahko bil dovzeten za prevare. Ljudje smo namreč različni, od poštenjakov do rojenih prevarantov. Zaradi osebnih stisk in značajskih lastnosti se utegne zgoditi, da posameznik izkoristi priložnost, ki se mu ponudi. Zato moramo imeti jasno kadrovsko sliko in se zavedati »kritičnih točk« v zasedbi posameznih delovnih mest. Zaposlene je treba seznaniti z okoliščinami, na katere morajo biti pri delu posebej pozorni, ker lahko nakazujejo na korupcijo ali prevare, in jih poučiti, kako naj v takih primerih ukrepajo oziroma komu naj o svojih odkritjih poročajo. Zagotoviti je treba tudi izobraževanje notranjih revizorjev, da bodo znali zaznati znamenja prevar, jih ustrezno preiskati in zbrati dokaze (Povh, 2003, str. 26).

Vodstvo si mora prizadevati, da bi med zaposlenimi utrdilo pozitiven odnos do pravil poslovnega vedenja in razvilo občutljivost za nekatera sumljiva dejanja, hkrati pa mora narediti še tole (Povh, 2003, str. 26):

- občasno preveriti zaposlene in oceniti, kako dejavnosti v zvezi s standardi poslovnega vedenja spreminjajo njihovo zavest,
- stopnjevati nadzor nad zaposlenimi, ki so najbolj izpostavljeni tveganju,
- spodbuditi managerje, da budno pazijo na opozorilne signale v vedenju zaposlenih,
- imenovati neodvisno osebje v delovno skupino, odgovorno za preiskave domnevnih sumov prevar ali korupcije,
- organizirati ali zagotoviti usposabljanje članov skupine za preiskovanje.

Na vseh ravneh in vseh področjih družbe, predvsem pa v najbolj tveganih panogah in dejavnostih, bo treba pripraviti načrt boja proti prevaram. Ljudi bo treba navaditi na pošteno ravnanje in jih spodbujati, da jim ne bo več vseeno, če se okoli njih godijo prevare ali korupcije. V načrtih bo treba natančno opredeliti pooblastila in obveznosti posameznikov ter usposobiti odgovorne za preiskovanje, da bodo sposobni, svoje delo učinkovito opraviti. Notranji revizorji bodo morali v okviru svojih nalog večjo skrb posvetiti prevaram.

Ker je poklic notranjega revizorja pri nas dokaj nov in se hitro razvija, lahko upravičeno pričakujemo, da bo tudi njegova vloga v boju zoper škodljive pojave v prihodnjih letih doživela pravi razcvet.

Mladenovič [URL:<http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf>] zagovarja, da preprečevanje nastanka prevar temelji na dveh aktivnostih, in sicer:

- ustvariti in vzdrževati je treba kulturo poštenosti in značajnosti,
- ocenjevati je potrebno tveganje za nastanek prevar in se odzivati s konkretnimi dejanji, ki ta tveganja znižujejo in onemogočajo ustvarjanje priložnosti.

To pa po njegovem dosežemo z naslednjimi ukrepi:

1. zaposlovati je potrebno poštene ljudi in jih obveščati o obstoju prevar,
2. preprečiti sodelovanje pri prevarah,
3. dobavitelje obveščajte o usmeritvah vaše institucije,
4. spremljajte delo zaposlenih,
5. omogočiti anonimno sporočanje prevar,
6. ustvariti je potrebno pričakovanje kaznovanja,
7. aktivna vloga interne revizije,
8. ustvariti je potrebno pozitivno delovno ozračje,
9. izdelati etični kodeks organizacije,
10. zaposlene je potrebno izobraževati.

Vsak zaposleni v javnem sektorju mora prispevati k ocenjevanju tveganj in pri vzpostavitvi trdnega sistema notranjih kontrol, ki bo prispeval k prevzemanju odgovornosti za svoja dejanja.

Poznamo 4 načine, s pomočjo katerih se lahko borimo proti prevaram, in sicer:

- preprečevanje,
- zgodnje odkrivanje,
- preiskovanje,
- pregon.

Prva naloga organizacije pri preprečevanju notranjih ali zunanjih prevar je vzpostaviti in stalno vzdrževati učinkovit poslovni informacijski in kontrolni sistem. Da bi to doseglo, mora poslovodstvo zagotoviti, da brežhibno delujejo vse naslednje zahteve (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 7):

- računovodski sistem: ta predstavlja osnovo za računovodske informacije, ki jih organizacija poroča zunanjemu okolju in na katere bo zunanji revizor podal mnenje,
- poslovodski sistem: na osnovi tega bodo poslovodje na vseh ravneh organizacije lahko primerjali delovanje s cilji,
- nadzor nad proračunom: primerjava izdatkov ali prihodkov s proračunom pomeni, da bo učinkovit poslovodja postavljaj vprašanja o razlogih za odstopanja od pričakovanih rezultatov,
- spremljanje finančnih in nefinančnih kazalnikov delovanja in analiziranje statističnih podatkov. Poslovodja, ki rad sprašuje, bo ponovno raziskal odstopanja in pričakovane trende, da bi odkril razloge za razlike.

Kljub temu ustrezni računovodski in poslovodski sistemi predstavljajo le del možne obrambne strategije pred prevarami. Drugi del predstavljajo zaposleni na vseh ravneh, ki zavestno in etično izpolnjujejo svoje odgovornosti. Višje poslovodstvo mora težiti k zagotavljanju obstoja takšne organizacijske kulture, ki jo vsi spoštujejo, da bi preprečili prevare. Da bi oblikovali in vzdrževali takšno kulturo, mora organizacija pokazati (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 7-8):

- stalno zavezanost višjega poslovodstva k učinkovitemu delovanju kontrolnega okolja in njihovem lastništvu,
- zavezanost poslovodstva h kodeksu vedenja in etike v organizaciji,
- učinkovite in dobro dokumentirane notranje kontrole,
- jasno opredeljene usmeritve. Če je potrebno tudi objava »usmeritve glede neprimernega obnašanja« ali »strategije delovanja proti prevaram«,
- pripravljenost razkrivanja morebitnih problemov in razkrivanje informacij,
- kulturo, ki vzpodbuja hitro razreševanje težav med poslovodstvom in zaposlenimi in obravnava morebitna vprašanja ljudi izven organizacije,
- jasno opredeljene vloge in odgovornosti vseh zaposlenih, da bi se vzpodbujala odgovornost posameznika in vseh zaposlenih,
- učinkovit sistem komuniciranja, tako znotraj kot navzven organizacije,
- etični postopki kadrovanja,
- javnost disciplinskih postopkov, s katerimi so zaposleni seznanjeni,
- učinkovita uporaba informacijske tehnologije z namenom preprečiti prevare in napake,
- učinkoviti postopki usposabljanja in vzdrževanja ustrezne strokovnosti, vključno z usposabljanjem za preprečevanje, odkrivanje in raziskovanje prevar,
- učinkovito preverjanje proračuna in sistemov za nadziranje delovanja,
- notranje in zunanje učinkovite revizije,
- zavezanost poslovodstva k ustreznim mehanizmom, neodvisnih pregledov sistema, notranjih kontrol in finančnega poročanja s strani zunanje in notranje revizije,
- enote za raziskovanje prevar, kjer stroške ustanovitve in ohranjanja takšnih enot odtehtajo finančne koristi – v smislu odkritih in preprečenih prevar – in opravičujejo njihovo nadaljnje delovanje.

Postopke notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar lahko razdelimo na 10 korakov [http://ec.europa.eu/dgs/internal_audit/docs/86-4-2006_en_com-280-final.pdf]:

1. korak

Pričakovana vprašanja ter pričakovanja poslovodstva pri preprečevanju in odkrivanju prevar.

Slej ko prej lahko notranji revizor pričakuje ta vprašanja povezana s prevarami, ki mu jih zastavlja poslovodstvo, revizijski odbor in zunanji revizorji:

- Kakšnim tveganjem v zvezi s prevarami je organizacija vzpostavljena?
- Kakšne kontrole so vzpostavljene za zmanjševanje oziroma preprečevanje prevar?
- Kako notranji revizor deluje pri preprečevanju in odkrivanju prevar?

Da bi notranji revizor lahko nanje odgovoril kot del svojih rednih postopkov:

- ovrednoti obstoječe znanje za prepoznavanje in preprečenje prevar,
- prouči obstoječe postopke notranjega revidiranja pri prepoznavanju in preprečevanju prevar,
- prouči zahteve poslovodstva, revizijskega odbora in zunanjih revizorjev glede vključitve različnih novih postopkov prepoznavanja in preprečevanja prevar v načrt notranje revizije,
- dopolni načrt notranjega revidiranja za področja, kjer je večja verjetnost za pojav prevar.

2. korak

Ocena obstoječega programa preprečevanja in odkrivanja prevar.

Veliko organizacij uporablja nekatere prvine programa za preprečevanje in odkrivanje prevar kot del enotnih postopkov notranjega revidiranja ali pa kot dodatek k njim. Notranji revizor lahko nadgradi in izboljša program, tako da :

- ovrednoti obstoječi program za preprečevanje in odkrivanje prevar,
- prouči učinkovitost programa,
- poveže notranje kontrole preprečevanja in odkrivanja prevar s tveganji,
- ovrednoti in preveri notranje kontrole preprečevanja in odkrivanje prevar z zahtevami SOX 404,
- oceni obstoj in delovanje notranjih kontrol,
- vključi spremembe v revizijske programe.

3. korak

Zagotovitev podpore poslovodstva in revizijskega odbora.

Ker nosi glavno odgovornost za preprečevanje in odkrivanje prevar poslovodstvo, lahko pričakujemo, da bo določen del vsakodnevnih nalog programa preprečevanja in odkrivanja prevar preneslo na notranjega revizorja. Vendar pa je izvajanje programa učinkovito šele ob aktivni vključenosti in podpori poslovodstva in revizijskega odbora, kar notranji revizor doseže:

- z vzpostavitvijo dialoga o prevarah in kontrolah, ki jih preprečujejo, z ravnateljstvom, vodjem oddelka zagotavljanja upoštevanja predpisov, poslovodstvu na nižjih ravneh,
- s prepričevanjem poslovodstev, da se aktivno vključijo in podprejo program,

- s pripravo izobraževanja o prevarah,
- z dvigom kakovosti notranje revizijske službe, ki je sposobna izvesti programe preprečevanja in odkrivanja prevar v celotni organizaciji,
- s pregledom upoštevanja zahtev SOX 404,
- s sodelovanjem z neodvisnim zunanjim revizorjem.

4. korak

Določitev strokovnjaka za prevare znotraj notranje revizijske službe.

Današnje okolje preprečevanja prevar in zmanjševanja izpostavljenosti tveganjem zahteva različna ter obsežna znanja in izkušnje. Notranji revizor se mora zavedati različnih možnih scenarijev prevar v dejavnosti, v kateri posluje organizacija. Z njimi mora biti seznanjen in sposoben odkriti znake prevar. Večinoma so takšna znanja za notranjega revizorja nova, pridobi in razširi pa si jih lahko:

- z izobraževanjem na področju revidiranja prevar,
- z uporabo virov, ki so znotraj organizacije na voljo za področje prevar (literatura, odkriti primeri, vzpostavljene kontrole, ocenitve tveganj ..),
- s sodelovanjem z viri zunaj organizacije.

5. korak

Organizacija ocenitve tveganja za področje prevar.

Najpomembnejše področje, s katerim lahko notranji revizor pripomore k preprečevanju in odkrivanju prevar v organizaciji, je pospešitev vsestranske ocene tveganj. Ta bo pripomogla k odkritju še neodkritih tveganjih področij in povečala sposobnost organizacije v boju proti prevaram. Ocenitev tveganj vključuje:

- ocenitev tveganj po področjih poslovanja, ki že obstajajo (npr. razširitev ocenitev tveganj na področju prihodkov tudi za preveritev izpostavljenosti prevaram), ali priprava samostojnega področja za odkrivanje znakov prevar,
- določitev organizacijskih enot in področij za oceno (še posebej na novih področjih poslovanja, pri novih poslovnih procesih, ob spremembah v okolju, prevzemih in nakupih, prodajah premoženja, uvajanju novih proizvodov, vstopu na nove trge, reorganizacijah),
- prepoznavanju možnih prevar, shem ter scenarijev možnih prevar ter vzpostavitev notranjih kontrol, ki lahko v celoti preprečijo ali vsaj zmanjšajo verjetnost nastanka prevare.

6. korak

Povezava vseh kontrolnih aktivnosti za preprečevanje in odkrivanje prevar. Notranje-revizijska služba mora prepoznati vse aktivnosti, ki zmanjšujejo tveganje prevar in tveganje zmanjšanja organizacije na raven nepomembnega in malo verjetnega.

7. korak

Ovrednotenje in preizkušanje učinkovitosti delovanja kontrol. Ko je tveganje prevare

ocenjeno, mora notranjerevizijska služba ovrednotiti delovanje notranjih kontrol, vzpostavljenih za preprečevanje in odkrivanje prevar. Od preverjanj drugih notranjih kontrol se to preverjanje razlikuje v eni pomembni točki: pri ovrednotenju teh kontrol se mora notranji revizor zavedati, da poslovodstvo lahko prepreči ali ukine kontrole z namenom zavajanja notranjega revizorja pri njegovem delu.

8. korak

Vključitev revidiranja prevar v načrt dela notranjega revizorja.

9. korak

Vzpostavitev standardnega procesa za izjavo o sumu prevare.

Organizacija ima lahko vzpostavljena pravila glede razkritja škodljivih dejanj s sumom prevare. Osebe, ki obveščajo o takšnih dejanjih, morajo imeti vso podporo in zaščito v organizaciji. Po raziskavah večina obveščevalcev poroča o takšnih občutljivih informacijah znotraj organizacije predvsem, kadar zaupajo usmeritvam in kontrolnim mehanizmom za preiskovanje nelegalnih dejanj in nadaljnjim ukrepom. Kadar pa dvomijo o delovanju notranjih kontrol in pravilnosti izpeljanih postopkov za preiskovanje nelegalnih dejanj, se odločijo o njih poročati zunaj organizacije. Osnovni motiv obveščevalcev je zaustaviti nelegalna, škodljiva in nepravilna dejanja. Organizacija jim mora takšen način obveščanja zagotoviti in jih ustrezno zaščititi.

10. korak

Odstranitev verjetnosti nastanka in preprečevanja prevare.

Odstranitev verjetnosti nastanka prevare vključuje tri prvine:

- vzpostavitev disciplinskih in pravnih postopkov proti krivcem,
- odpravo, nadomestitev oziroma popravilo izgube ali druge škode,
- uporabo izkušenj za izboljšanje kontrol in preprečevanje ponovnega nastanka prevar.

5.2. Koncept in definicija notranje kontrole

Notranja kontrola je kompleksen, skrbno preiščen način delovanja. Mednarodni revizijski standardi opredeljujejo notranjo kontrolo kot organizacijske ukrepe in usklajeno delovanje postopkov in metod, ki so potrebne v vsakdanjem delovanju oziroma poslovanju podjetja, da je zagotovljena čim boljša točnost, urejenost in tudi učinkovitost v delovanju vseh struktur podjetja. Pod delovanjem notranjih kontrol razumemo v delovanje podjetja načrtno in sistematično vgrajene postopke in metode, ki s svojim delovanjem zagotavljajo točnost, zanesljivost in popolnost evidenc, ki zagotavljajo pravilno, pošteno in resnično izdelavo računovodskih izkazov; omogočajo varovanje premoženja; preprečujejo in odkrivajo napake in prevare v delovanju podjetja ter zagotavljajo spoštovanje in izvrševanje standardov, zakonov in načel, sprejetih v splošnih aktih podjetja v okviru dogovorjene poslovne politike podjetja, ki jo posredno ali neposredno določajo lastniki kapitala. Sistem notranjega

kontroliranja torej presega zadeve, ki se nanašajo neposredno na delovanje računovodskega sistema (Odar, 2005, str. 3).

Kontrolo v vsakodnevem poslovanju lahko razdelimo na zunanjo in notranjo. Zunanjo kontrolo poslovanja podjetja predstavljajo lastniki podjetja, upniki, državne (davčne) institucije, banke, revizorji in drugi. Notranjo kontrolo v podjetju izvajajo uprava, management in ostali zaposleni. Nadzor nad ustreznostjo in izvajanjem notranje kontrole v podjetju opravlja služba notranje revizije.

Poznavanje nekaterih dejstev lahko pomembno pripomore k razumevanju koncepta notranjih kontrol (Rot, 2006, str. 50):

- kontrola sestoji iz zunanje in notranje kontrole,
- notranja kontrola je pogosto sinonim za poslovodsko kontrolo, je predmet stalnega nadzora uprave in dejanj ostalih zaposlenih,
- uprava je v prvi vrsti zadolžena za delovanje sistema notranjih kontrol,
- notranja revizija daje zagotovilo, da je sistem notranjih kontrol ustrezen in deluje učinkovito,
- poslovodska kontrola se uresničuje s premišljeno uporabo vseh elementov managementa: planiranje, organiziranje, vodenje, kadrovanje, kontroliranje in usklajevanje.

Številne definicije notranjih kontrol so zasnovane precej široko in dopuščajo delovanje kontrol na vseh področjih delovanja posloводства.

Zasnova kontrol je odvisna od vseh funkcij managementa. Kontrole vsekakor vsebujejo (Chambers, 2004, str. 80):

- planiranje – zasnova učinkovitih procesov je nujna za učinkovito kontrolo – obstajati mora plan, na podlagi katerega kontroliramo dejansko stanje in iščemo razloge za odstopanja,
- organiziranje – strukturiranje poslovanja v oddelke, divizije, družbe in določanje načina poročanja,
- vodenje – način in kvaliteta vodenja močno vplivata na delovanje kontrol,
- zaposlovanje – preveč ali premalo zaposlenih lahko privede do nepravilnosti – prav tako je pomembno, da so zaposleni delovni, sposobni, lojalni in pošteni,
- koordiniranje – dogodki v poslovnem procesu morajo biti medsebojno skladni.

5.2.1 Zagotavljanje notranje kontrole

Za učinkovit sistem notranjih kontrol je pomembnih pet dejavnikov (Chambers, 2004, str. 90-101):

- kontrolno okolje,

- ocena tveganja,
- kontrolne aktivnosti,
- informiranje in komuniciranje,
- nadziranje delovanja notranjih kontrol.

V nadaljevanju bom opisala vsakega izmed naštetih petih dejavnikov.

1. KONTROLNO OKOLJE

Ustrezno kontrolno okolje zagotavlja osnovne pogoje za vzpostavitev učinkovitega sistema notranjih kontrol. COSO je ustrezno kontrolno okolje definiral kot temeljni kamen notranjih kontrol.

Ameriški inštitut notranjih revizorjev definira kontrolno okolje kot odnos in dejanja uprave v povezavi s pomembnostjo kontrole znotraj organizacije. Kontrolno okolje zagotavlja disciplino in ustroj, ki omogoča doseganje primarnih ciljev notranjih kontrol (učinkovitost in uspešnost poslovanja, zanesljivost finančnega poročanja, skladnost z zakoni in predpisi). Kontrolno okolje vključuje naslednje elemente (Chambers, 2004, str. 91):

- neoporečnost in etične vrednote,
- filozofija uprave in način delovanja,
- organizacijska struktura,
- sistem zadolžitev in odgovornosti,
- politika in praksa zaposlovanja,
- sposobnosti in usposobljenost zaposlenih.

2. OCENA TVEGANJA

Z namenom učinkovitega planiranja odprave poslovnih tveganj mora družba identificirati vsa morebitna tveganja povezana z njenim delovanjem.

Proces identificiranja tveganj naj bi bil stalen proces, ki ga v družbi izvajajo za to zadolženi posamezniki. Ocenjevanje tveganja naj bi se izvajalo predvsem na področjih, kot so sprememba trga, delovna obremenitev, makroekonomske spremenljivke in drugo. Učinkovita uprava naj bi bila sposobna predvideti potrebo po spremembah in posledično oceniti vplive na tveganje pri delovanju. V primeru večjih organizacijskih sprememb (finančne) reorganizacije bi moral biti poudarek na ocenjevanju tveganj toliko večji, saj je le ta ključnega pomena za delovanje in obstoj družbe v prihodnosti (Chambers, 2004, str. 95).

Podatki o ocenah tveganja morajo biti ažurni, odražati morajo tudi verjetnost nastanka. Za obstoječe aktivnosti mora obstajati zgodovina ocenjevanja tveganj. Tveganja so lahko predstavljena s kvalitativnimi in kvantitativnimi spremenljivkami.

Identificirana tveganja morajo biti razvrščena glede na obseg in verjetnost dogodka. Za vsako od tveganj mora biti vzpostavljena ustrezna kontrola s kontrolnim ciljem. Kontrolni cilj naj vsebuje pokazatelje uspešnosti in vsebuje opredelitev dovoljenih odstopanj. Identificirana in razvrščena tveganja z definiranimi kontrolnimi postopki in cilji so podlaga za ustrezen in delujoč sistem notranjih kontrol računovodskega poročanja. Cilje kontrolnega sistema lahko razdelimo na različne načine. Na primer: cilji poslovanja, cilji računovodskega poročanja, cilji skladnosti z zakoni in predpisi. Mero uspešnosti sistema notranjih kontrol predstavlja zagotovilo, da so bili določeni kontrolni cilji doseženi in da jih bo družba dosegala tudi v prihodnosti.

3. KONTROLNE AKTIVNOSTI

Vzpostavitev kompleksnega kontrolnega okolja, ocenjevanje tveganj pri poslovanju in oblikovanje kontrolnih ciljev v podjetju ponavadi vodi do oblikovanja kontrolnih aktivnosti.

Kontrolne aktivnosti morajo biti ažurno definirane in pravočasno delegirane zaposlenim. Priporočeno je pisno sporočanje kontrolnih postopkov, ki naj ga spremlja verbalno komuniciranje. Samo na takšen način se je mogoče izogniti napakam pri interpretiranju in delegiranju opredeljenih aktivnosti (Chambers, 2004, str. 96).

Kontrolne aktivnosti naj bodo zabeležene v obliki pravilnikov, navodil, opisov postopkov, opisov delovnih mest in podobno. Zadolžitve, roki za izvedbo in odgovornost morajo biti jasno opredeljene v navedenih dokumentih. Narava in obseg kontrolnih aktivnosti morajo biti skrbno premišljena. Upoštevati je potrebno načelo usklajenosti stroškov kontrolnih postopkov in koristi, ki jih ti prinašajo. Na ključnih področjih kontrolnega sistema je potrebno zagotoviti obstoj sledi o opravljenih kontrolah. Takšna sled je namreč edini dokaz, na podlagi katerega lahko uprava preverja izvajanje vzpostavljenega sistema notranjih kontrol. Na področjih, kjer kontrolne aktivnosti zahtevajo specializirana znanja, mora obstajati kontrolna aktivnost, ki zagotavlja ustrezen nivo znanja.

4. INFORMIRANJE IN KOMUNICIRANJE

Z namenom učinkovitega in uspešnega delovanja družbe mora le-ta zagotavljati sistem, na podlagi katerega zaposleni pravočasno prejmejo ustrezne informacije, potrebne za njihovo delovanje. Pomembno je, da so informacije, ki jih prejemajo zaposleni, zanesljive (to pomeni ažurne in popolne).

Tok informacij je v današnjem načinu poslovanja neizogibno povezan z neko obliko računalniških procesov. Računalniška tehnologija prinaša poslovnemu procesu veliko število prednosti. V primeru neustreznega nadzora informacij in kontrolnega sistema

na področju računalniške tehnologije pa so lahko negativni učinki še toliko večji. Lahko bi rekli, da je računalniški sistem sposoben ustvarjati napake bistveno hitreje kot človeška bitja. Zaradi navedenega morajo obstajati neodvisni postopki, ki zagotavljajo, da je računalniški sistem podal pravilne, popolne in ažurne podatke. Dejstvo, da je neko poročilo ustvaril računalnik, ne more biti zagotovilo pravilnosti, popolnosti in ažurnosti podatkov (Chambers, 2004, str. 97).

V vsaki organizaciji obstojijo podatki, ki so dostopni samo izbranim zaposlenim. Družba mora vzpostaviti sistem, ki podatke razdeli po stopnjah zaupnosti in nadalje skrbi za dostopnost definiranim osebam, določa lastništvo in opredeljuje varovanje informacij.

5. NADZIRANJE DELOVANJA NOTRANJIH KONTROL

V primerih večjih organizacij nadzor nad ustreznostjo in delovanjem kontrolnega sistema prevzame oddelek notranje revizije. Proces stalnega nadzora ne sme izključno nadzirati vzpostavljenega sistema notranjih kontrol. Njegova stalna naloga je ocenjevanje ustreznosti in zadostnosti vzpostavljenega sistema ter predlaganje izboljšav. Uprava si mora prizadevati za vzpostavitev sistema ter predlaganje izboljšav. Uprava si mora prizadevati za vzpostavitev sistema, na podlagi katerega lahko vsak od zaposlenih nekaznovano (anonimno) prijavi sum neustreznega delovanja. Vsaka takšna prijava mora biti brez izjeme raziskana. Primerno je vzpostaviti sistem, na podlagi katerega lahko vsak od zaposlenih predlaga izboljšanje obstoječega kontrolnega sistema. Dokumenti o nadzoru delovanja kontrolnega sistema morajo biti na voljo v obliki zapiskov osebe, ki izvaja nadzor. Uprava in nadzorni svet naj vzpostavi sistem periodičnega poročanja o opravljenih kontrolah in drugih relevantnih ugotovitvah. V podjetjih, kjer ni vzpostavljene funkcije notranjega revidiranja, se priporoča vzpostavitev sistema kontrolnega samoocenjevanja (Chambers, 2004, str. 99).

5.2.2. Coso model

Postavljenih in sprejetih je več okvirov notranjih kontrol, ki se navadno razlikujejo glede na individualne značilnosti organizacije. COSO, ki ga je razvil Ameriški odbor sponzorskih organizacij, velja v praksi za najuporabnejšega. Slednji je prikazan na Sliki št. 1, na str. 51.

COSO okvir notranjih kontrol je najpogosteje uporabljen model pri samoocenjevanju sistemov notranjih kontrol; uporablja se tudi pri klasičnem revidiranju. Predstavlja metodiko oblikovanja in revidiranja sistema notranjih kontrol. Je hkrati opomnik in zagotovilo, da so bile obdelane vse pomembne kontrole. Razvil se je iz potrebe po širitvi vrednotenja sistema notranjih kontrol, od trdih kontrol na mehke. Z vidika COSO okvira notranjih kontrol so mehke kontrole del kontrolnega okolja ter informiranja in komuniciranja. So težje določljive kot druge notranje kontrole; na

primer finančne in računovodske (Urankar, 2003, str. 12).

COSO definira sistem notranjih kontrol kot proces, zamišljen s strani nadzornega sveta, posloводства in drugih zaposlenih, ustvarjen z namenom dajanja utemeljenih zagotovil v povezavi z doseganjem ciljev na naslednjih področjih (Chambers, 2004, str. 73): učinkovitost in uspešnost poslovanja, zanesljivost finančnega poročanja ter skladnost z zakoni in predpisi.

Prvine ravnanja s tveganji, prek katerih je mogoče dosegati zastavljene cilje organizacije in ki se morajo zagotavljati na vseh ravneh organizacije (npr. posamezna dejavnost, enota, organizacija, skupina), so (Nemec, 2006, str. 44-45):

1. **okolje kontroliranja:** odnos posloводства do tveganj in notranjih kontrol (mehke-neformalne kontrole) ter etičnih (vrednost-okolje) spodbuja k ozaveščenosti o notranjih kontrolah, obstajajo zapisane usmeritve (kodeksi obnašanja), ki pojasnjujejo prepovedane dejavnosti (med njimi tudi prevare),
2. **določanje ciljev poslovanja:** posloводство si mora postaviti cilje poslovanja, ki so skladni s poslanstvom organizacije in možnimi tveganji ter so realni,
3. **ugotavljanje dogodkov:** v notranjem in zunanjem okolju se nenehno pojavljajo različni dogodki, ki imajo pozitiven ali negativen vpliv na delovanje podjetja (tveganja in priložnosti),
4. **ocenjevanje tveganj:** tveganje je treba analizirati glede na verjetnost nastanka tveganega dogodka in njegovega vpliva na poslovanje; tako se lahko nekaterim tveganjem popolnoma izognemo, druga pa z zmanjševanjem vzdržujemo na ustrezni ravni; ocenjevanje tveganj je osnova za revidiranje prevar, saj lahko prepozna tista področja v organizaciji, kjer bi bila izguba zaradi morebitne prevare največja; ker je tveganje sestavljeno iz dveh prvin-verjetnosti nastanka prevare in izpostavljenosti zaradi prevare (velikosti izgube oziroma škode), mora notranji revizor oceniti obe prvini v povezavi z možno prevaro,
5. **odgovor – odzivna tveganja:** posloводство se lahko odloči med izogibanjem, sprejemanjem ali zmanjševanjem tveganj (čim več svojih ukrepov mora usmeriti v preprečevanje prevar),
6. **kontrolne aktivnosti:** vzpostavljene notranje kontrole kot različne usmeritve in postopki znotraj organizacije ji pomagajo pri ravnanju s tveganji ter preprečevanju in odkrivanju prevar,

- 7. informacije in komunikacije:** učinkovito komuniciranje in pretok informacij zagotavljata, da so informacije ugotovljene, sprejete in sporočene ustrezni ravni zaposlenih ali posloводства v pravi obliki in pravočasno (vodoravno in navpično v organizaciji), so zadostne in zanesljive,
- 8. nadziranje–spremljanje:** spremljanje ravnanja s tveganji mora biti ustrezno; ugotovljene slabosti zahtevajo popravljalne aktivnosti.

Slika št. 1: Coso model

Vir: Nemec, 2006, str. 46

5.4. Usmeritve glede neprimernega obnašanja

Mnoge države so posvetile veliko naporov za oblikovanje predpisov za ravnanje v posameznih dejavnostih in poklicih, kjer sta prevladujoči poštenost in vestnost. Nekateri izmed teh predpisov so oblikovani v kodekse poklicne etike.

Kodeks poklicne etike je pomembno orodje ravnateljstva, s katerim lahko gradi pozitivno podobo in kulturo organizacije. Mnogo organizacij je spoznalo, da z jasno začrtanim stališčem do etičnih vrednot povečujejo ugled v javnosti in med zaposlenimi, kar ugodno vpliva na poslovanje (Povh, 2003, str. 18).

Dobro je, če velike organizacije izdajo formalen dokument, v katerem so opredeljene usmeritve glede neprimernega vedenja, ki mu včasih pravimo strategija proti prevaram. S tem dokumentom naj bi bili seznanjeni vsi v organizaciji. Priporočljivo je, da bi vsak zaposleni prejel povzetek vsebine in namena usmeritev in potrdil, da je prejel lasten izvod dokumenta.

Izdaja lastnega izvoda dokumenta vsakemu zaposlenemu ima naslednje prednosti (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy, 2006, 15. poglavje, str. 8):

- predstavlja izjavo, katera dejanja bodo obravnavana kot neprimerna, hkrati s tistimi, ki predstavljajo primere prevare,

- določa naravo in obseg disciplinskih postopkov, ki so lahko uvedeni proti tistim, ki so se vedli neprimerno. Postopki lahko obsegajo notranje disciplinske postopke do odpovedi delovnega razmerja in končno vložitev tožbe na sodišču,
- določa odgovornost za preprečevanje, odkrivanje in raziskovanje neprimernega vedenja. Le-te naj bi opisovale pooblastila notranje revizije in postopkov, ko je potrebno vključiti policijo,
- predstavlja osnovo za uvedbo posebnih ukrepov proti prevaram. Vedno več organizacij ustanavlja posebne enote, ki naj bi delovale proti prevaram, še posebej nacionalna uprava, ki je prejemnik sredstev iz EU. Njihov obseg in sodelovanje z ostalimi agencijami (npr. Evropski urad za boj proti goljufijam – OLAF) morata biti jasno opredeljena,
- poslovodstvu predstavlja priložnost, da se opredelijo usmeritve organizacije glede razkrivanja informacij. Razkrivanje informacij s strani zaposlenih in tretjih oseb predstavlja poleg sumov prevar in ostalih nepravilnosti v organizaciji vedno večji primer zlorabe.

5.5. Organi, ki se ukvarjajo s prevarami in korupcijo v RS

V preteklosti so notranji revizorji v RS morali o nepravilnostih (dejanskih ali možnih), odkritih med revizijskimi postopki, obvestiti Urad za nadzor proračuna. Zatem je morala služba notranje revizije po opravljenem revizijskem pregledu izdati priporočilo poslovodstvu z namenom izboljšati kontrolni sistem ali ponovno vzpostaviti delovanje procesov, ker je nastala napaka zaradi slabosti v delovanju kontrolnega sistema.

V nadaljevanju nameravam kratko predstaviti delovanje Policije, državnega tožilstva, sodišč, Urada za preprečevanje korupcije, delovanje revizijske komisije po Zakonu o javnih naročilih, Urada za preprečevanje pranja denarja, Računskega sodišča in davčne uprave Republike Slovenije. Na začetku pa bi vam rada predstavila še kazniva dejanja prevar oziroma korupcije, kot jih opredeljuje Kazenski zakonik Republike Slovenije.

Kazniva dejanja po Kazenskem zakoniku RS

V KZ so korupcijski delikti zajeti v treh poglavjih, in sicer je uradniška korupcija zajeta v šestindvajsetem poglavju, korupcijski delikti s področja gospodarskih dejavnosti v štiriindvajsetem poglavju in kazniva dejanja zoper volilno pravico in volitve v sedemnajstem poglavju.

Predpisi RS uradno ne določajo pojma korupcije v najširšem pomenu. KZ RS se dotakne kaznivih dejanj s področja korupcije v nadaljevanju navedenih sedmih členov, ki zadevajo kazniva dejanja korupcije na področju uradnih dolžnosti in javnih pooblastil.

V praksi pa obstajajo popolnoma drugačne dimenzije korupcije, katere kazenska zakonodaja zaradi težav pri dokazovanju prestopkov povezanih s korupcijo obravnava kot prestopke drugačne oblike. Nekateri značilni prestopki navedeni v KZ RS, ki se na takšen ali drugačen način pojavljajo v povezavi s postopki povezani s korupcijo, so: zloraba uradnega položaja ali uradnih pravic (261. člen), ponareditev ali uničenje uradne listine, knjige ali spisa (165. člen) ter izdaja uradne tajnosti (266. člen). Kazenska zakonodaja ni edino področje, kjer je problem korupcije zanemarljiv. Zakon o javnih naročilih, ki zajema ekonomske odnose države s pravnimi osebami, vključuje »protikorupcijsko klavzulo«, katere namen je preprečiti, da bi prišlo do korupcije pri javnih razpisih. V praksi pa je ta klavzula žal neučinkovita.

Danes med korupcijske ne štejemo le delikte, ki v KZ že v naslovih izrecno kažejo, da gre za podkupovanje, torej sprejemanje in dajanje daril, pač pa tudi druga kazniva dejanja, ki so s korupcijo vzpodbujena. Pri slednjih pomeni dajanje daril pravzaprav posebno obliko napeljevanja k deliktu, ki naj bi dajalca privedli k takšnemu rezultatu, kot si ga je zamislil takrat, ko je dosegel, da je podkupnina prispela k prejemniku. Na ekonomskem področju bo takšno napeljevanje največkrat usmerjeno v kaznivo dejanje zlorabe položaja ali pravic po 244. členu KZ RS. Pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost in javna pooblastila pa bo napeljevanje usmerjeno v kaznivo dejanje zlorabe uradnega položaja ali uradnih pravic po 261. členu KZ. Vse to so razlogi, da korupcije danes ne moremo razumeti le kot klasična kazniva dejanja, ki v opisu vsebujejo aktivno in pasivno podkupovanje, temveč tudi kot spekter nedovoljenih dejavnosti znotraj, pa tudi zunaj kazenskega prava (Ferlinc, 2001, str. 608).

Policija

V Sloveniji je Policija tista, ki je po Zakonu o policiji zadolžena za odkrivanje in preprečevanje korupcijskih kaznivih dejanj. Policija opravlja dejavnosti »preprečevanja, odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj in prekrškov, odkrivanje in prijetje storilcev, izvajanja iskanja oseb in njihovo predajo pristojnim organom« (Zakon o policiji, 1998).

Policija je organizirana kot ločena struktura v okviru MNZ. Na državni ravni je Generalna policijska uprava zadolžena za vodenje, usmerjanje in koordiniranje dela policijskih uprav. Zagotavlja učinkovito in zakonito izvajanje policijskih nalog, ter zaposlovanje, nadzor in usposabljanje policistov. Generalna policijska uprava je razdeljena na policijske uprave.

Uprava kriminalistične policije je razdeljena na 7 sektorjev in eden izmed njih je Sektor za organizirano kriminaliteto, ki sestoji iz petih manjših enot, med katerimi je tudi Oddelek za korupcijo, ki je bil ustanovljen 1. 4. 2000.

Oddelek za korupcijo je pristojen za načrtovanje, organiziranje, usmerjanje in nadzorovanje dejavnosti na naslednjih področjih: korupcija v državnih organih in

javnih organizacijah, korupcija v zvezi z: državnimi pogodbami, investicijami, subvencijami in koncesijami, nezakonitim posredovanjem in drugimi korupcijskimi dejanji. Osnovno preiskovalno delo se opravlja na regionalni ravni. Vsaka regionalna policijska uprava vključuje Urad kriminalistične policije, v okviru katerega skupina za organizirani kriminal preiskuje korupcijska kazniva dejanja.

Za določena kazniva dejanja, kamor sodijo tudi korupcijska kazniva dejanja, lahko policija v skladu z Zakonom o policiji izvaja številna pooblastila. Policija lahko v skladu z Zakonom izvaja prikrito delovanje in opazovanje, spremembe zakona pa so policiji dale še dodatna preiskovalna pooblastila, kot so: izvajanje nadzora telekomunikacij in pisem, nadzor in snemanje pogovorov, nadzor in prikrit vstop v bivališča in dostop do računalniških sistemov. Za uporabo teh pooblastil je potrebna odobritev preiskovalnega sodnika na zahtevo državnega tožilca. Policija lahko s pooblastilom državnega tožilca izvaja tudi fiktiven nakup in sprejemanje ali dajanje podkupnine ali daril.

Vsaka vloga za uporabo posebnih preiskovalnih tehnik mora biti posredovana na Upravo kriminalistične policije. Če preiskava, ki poteka na regionalni ravni, zahteva uporabo takšnih tehnik, je potrebno s primerom seznaniti Upravo kriminalistične policije, ki bo od tega trenutka naprej vključena v preiskavo takšnega primera.

Državno tožilstvo

V RS je za preiskovanje kaznivih dejanj pristojno Državno tožilstvo.

Tožilstvo je v Sloveniji organizirano na treh ravneh:

- enajst Okrožnih tožilstev, ki ustreza 11 Okrožnim sodiščem prve stopnje. To so osnovni organi tožilstva, ki se ukvarjajo z vsemi kaznivimi dejanji,
- 4 višja državna tožilstva, ki ustrezajo štirim višjim sodiščem, pristojnim za obravnavanje pritožb,
- Na državni ravni pa je Državno tožilstvo RS, ki ga vodi generalni državni tožilec.

V skladu z Zakonom o kazenskem postopku (45. člen) je državni tožilec pristojen, da odkriva kazniva dejanja, izsledi storilca in usmerja predkazenski postopek, zahteva od preiskovalnega sodnika, da formalno začne preiskavo, vloži obtožnico zoper osumljenca in se pritoži na sodbe, ki še niso pravnomočne.

Urad za preprečevanje korupcije

S sklepom, dne 13. 7. 2001, je Vlada RS ustanovila Urad za preprečevanje korupcije ter mu določila delovno področje in organizacijo. Na podlagi tega sklepa se je urad ustanovil in organiziral kot samostojna strokovna služba Vlade RS za preprečevanje in analiziranje korupcije, pripravo in uresničevanje protikorupcijske strategije in usklajevanje aktivnosti drugih pristojnih organov na tem področju.

Iniciacija za ustanovitev urada izhaja predvsem iz priporočila držav proti korupciji pri Svetu Evrope – GRECO z dne 15. 12. 2000. V tem poročilu je izpostavljen problem, da v Sloveniji ni bil ustanovljen noben organ, ki bi se ukvarjal samo s korupcijo ali organ, ki bi koordiniral protikorupcijske aktivnosti. Zato je GRECO naši državi priporočil, da ustanovi poseben organ ali mehanizem za koordinacijo vseh institucij, organov in sektorjev, ki se ukvarjajo s preprečevanjem in odkrivanjem korupcije. Naloga organa pa je tudi organiziranje sistematičnega zbiranja in analiziranje statističnih in drugih dostopnih podatkov. Da bi bolje razumeli vplive korupcije na delovanje naše države in izboljšali načine, s katerimi korupcijo obravnavajo pristojni organi.

Mednarodne primerjave in zgodovinske izkušnje kažejo na to, da se organi, specializirani za boj proti korupciji, ustanavljajo predvsem ob prelomnih trenutkih, postrevolucionarnih stanjih, stanjih neposredno po volitvah oziroma ob prevzemu oblasti s strani določene politične opcije. Osnovna razloga za ustanovitev takšnega urada sta vsaj dva:

- počistiti s prejšnjo skorumpirano oblastno strukturo in
- dokazati, da bo nova oblast bolj poštena.

Na žalost pa se je v večini primerov izkazalo, da je bil opravljen le prvi del naloge, kasneje pa se je zgodba zaradi parcialnega pristopa, zlasti pa zaradi pomanjkanja resnične politične volje, povsem spremenila in se je namen sprevrgel v svoje nasprotje, saj je v večini primerov takšen organ obstajal zgolj iz razloga, da je vladajoči politiki predstavljal krinko.

V sklepu o ustanovitvi Urada za preprečevanje korupcije je vlada zapisala marsikaj, kar kaže na poglobljeno in resno obravnavanje problema korupcije, saj je Uradu vsaj na abstraktnem nivoju dala vsa ustrezna napotila za delo. Urad kljub temu ni dobil nikakršnih konkretnih, specialnih pooblastil, na podlagi katerih bi lahko npr. zahteval vpogled v listine, opravljal razgovore s strankami in drugimi osebami, sodeloval s policijo, tožilstvom, opravil inšpekcijski pregled ali podobno. Urad za preprečevanje korupcije je v vladni hierarhiji postavljen sorazmerno visoko, saj je samostojna strokovna služba vlade, katere direktor je za svoje delo odgovoren neposredno predsedniku vlade, vendar pa tak način delovanja urada ne bo prinesel želenih učinkov oziroma rezultatov, saj se lahko zgodi, da odgovorni v državnih organih uradu ne bodo posredovali potrebnih podatkov in informaciji, če bodo zato obstajali določeni razlogi in interesi. Tako bodo že v okviru izvršilne oblasti delovanje in rezultati urada za preprečevanje korupcije, v smislu spremljanja in analiziranja konkretnih podatkov o stanju korupcije in spremljanja uresničevanja predpisov s področja preprečevanja in odpravljanja korupcije, odvisni od kooperativnosti drugih državnih organov (Penko, 2002, str.18).

Sodišča

Primer prevare oziroma korupcije razsodijo sodišča, ki so po slovenski ustavi pristojna, da odločijo o pravicah in obveznostih vsake osebe. V Sloveniji obstaja enoten pravni sistem, ki obsega sodišča splošnega-civilnega, kazenskega in specializiranega-delovnega, socialnega in upravnega tipa. Ni pa posebnega pravosodja, ki bi se ukvarjalo s primeri korupcije. Ustanovitev izrednih sodišč je v vsakem primeru ustavno prepovedana.

Slovenija pozna institucijo preiskovalnega sodnika, ki je odgovoren za preiskovanje primerov, kjer utemeljen sum kaže na možnega storilca. Preiskovalni sodnik je tudi pristojen za odobritev preiskovalnih ukrepov, ki bi lahko prizadeli osnovne pravice in svoboščine osumljenca.

Komisija za preprečevanje korupcije

V letu 2003 je bil v Sloveniji prejet Zakon o preprečevanju korupcije, ki je za opravljanje v zakonu opredeljenih nalog kot samostojni državni organ ustanovil Komisijo za preprečevanje korupcije. Z ustanovitvijo Komisije je prenehal veljati sklep o ustanovitvi Urada za preprečevanje korupcije, ki pa opravlja naloge vse do dne, ko prične z delom Komisija.

Komisija odloča kot kolegijski organ, državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil pa morajo Komisiji na njeno zahtevo predložiti vse podatke, ki so potrebni za opravljanje njenih nalog in ji omogočiti vpogled v ustrezno dokumentacijo.

OECD je v poročilu o drugi fazi ocenjevanja Slovenije pri uresničevanju Konvencije o boju proti podkupovanju tujih javnih uslužbencev v mednarodnem poslovanju izrazila zaskrbljenost zaradi napovedane razpustitve omenjene komisije. Poročilo državo poziva, naj podvoji prizadevanja za dvig zavesti o podkupovanju tujih javnih uslužbencev. Predsednik komisije je še povedal, da so priporočila OECD obvezna in da bo morala Slovenija o njihovem uresničevanju ustno poročati v enem letu, pisno pa v dveh letih po prejemu poročila. Minister za javno upravo gospod Gregor Virant pa je potrdil navedbe, da osnutek novele Zakona o nezdružljivosti opravljanja javne funkcije s pridobitno dejavnostjo predvideva prenos pristojnosti Komisije na Računsko sodišče, ki bi delovalo v nespremenjeni sestavi, vendar naj bi »Kosova« komisija delo opravljala do izteka mandata, do oktobra 2010 [URL:http://www.24.ur.com/bin/article_print.php?id=3101172].

Revizijska komisija po Zakonu o javnih naročilih

Naloga te komisije je, da premisli in odloča o pritožbah, ki so jih vložili konkurenti

zaradi postopka pri javnem razpisu za zbiranje ponudb. Splošno je znano, da je pravica do pritožbe konkurentov zaradi postopka pri javnem razpisu pomemben element nadzora dejavnosti vlade. Komisija prejme okoli štiristo pritožb letno, od katerih je petdeset odstotkov utemeljenih. Kljub temu ni nobeden od teh primerov posredovan policiji ali državnemu tožilcu. Do sedaj ni bilo pritožb o korupciji.

Urad za preprečevanje pranja denarja

Urad za preprečevanje pranja denarja je finančno obveščevalni organ RS v sestavi Ministrstva za finance, ki je odgovoren za zbiranje in analiziranje poročil o sumljivih transakcijah, ki izhajajo iz finančnih in nefinančnih institucij in bi lahko kazale na pranje denarja ter pridobivanje premoženjske koristi iz kaznivih dejanj, vključno s korupcijo. Urad lahko posreduje pisno informacijo pristojnim organom v primeru, ko na podlagi podatkov informacij in dokumentacije, pridobljene po ZPPD, oceni, da so v zvezi s transakcijo ali določeno osebo podani razlogi za sum storitve kaznivih dejanj hudodelskega združevanja, korupcijskih in drugih hujših kaznivih dejanj (z zagroženo kaznijo ali več zapora).

Računsko sodišče

Računsko sodišče RS sestavlja devet članov, ki jih izvoli Državni zbor za dobo devetih let z možnostjo ponovne izvolitve. V njegovo pristojnost sodi nadzorovanje zakonitosti, namena in učinkovitosti pri uporabi javnih sredstev, nadzorovanje pravnega dela oseb, ki so odgovorne za izvedbo proračuna in pregledovanje finančnih poročil organov, ki upravljajo z javnimi sredstvi. Deluje v skladu s funkcionalnimi principi, kar pomeni, da osem individualnih sektorjev izvaja nadzor nad določenim področjem javne porabe. Področje dejavnosti in pristojnosti računskega sodišča daje dobre možnosti za razkrivanje primerov korupcije. V primeru suma, da gre za kaznivo dejanje ali prekršek, morajo finančni inšpektorji obvestiti Ministrstvo za notranje zadeve in nadrejenega osumljene osebe.

Davčna uprava Republike Slovenije

Davčna uprava RS je neodvisna institucija znotraj Ministrstva za finance in je odgovorna za pobiranje davkov. V kolikor ima Davčna uprava, še zlasti davčna inšpekcija, dostop do podatkov o prihodku, premoženju in priznanih stroških davkoplačevalcev, lahko njeno delovanje pomaga pri odkrivanju možnih primerov korupcije. Po informacijah so davčni uradniki v Sloveniji zelo izpostavljeni podkupovanju, na razpolago pa ni nobenih posebnih sredstev za preprečevanje in odkrivanje korupcijskih dejanj v davčni upravi. Poleg tega ni nobenih smernic, izobraževanj ali izpopolnjevanj za davčne uradnike ali inšpektorje, da bi zvišali njihovo zavest o korupciji, preverili sumljive priznane stroške in poročali policiji ali državnemu tožilstvu o nepravilnostih, ki so lahko povezane z nezakonitimi plačili ali

podkupninami.

Ocenjevati delo organov, ki se ukvarjajo s preiskovanjem in preprečevanjem korupcije v Sloveniji ni tako enostavno, saj je zaradi prikritosti dejanj težko oceniti delež odkritih in preiskanih dejanj povezanih s korupcijo. Delo policije in tožilstva bi lahko iz več razlogov pozitivno ocenjevali, saj poleg vedno boljšega sodelovanja ustanavljajo tudi skupine, ki se ukvarjajo s preiskovanjem organizirane kriminalitete, kamor spadajo tudi kazniva dejanja s področja korupcije. Po ustanovitvi skupine tožilcev za posebne naloge, se je v veliki meri izboljšalo tudi medsebojno sodelovanje med policijo in tožilstvom, saj se v več primerih tožilci neposredno vključujejo v vodenje preiskav hujših kaznivih dejanj ter tako pripomorejo k bolj učinkovitim preiskavam. Za izboljšanje kvalitete dela bo moralo biti delo institucij bolj usklajeno, Slovenija pa se bo v boju zoper tovrstno kriminaliteto morala tudi mednarodno povezovati.

6. SKLEP

Raziskave o prevarah v javnem in privatnem sektorju kažejo, da je le-teh vedno več. Glede na dejstvo, da vse organizacije ne objavljajo vseh primerov prevar oziroma korupcije, so statistični podatki s katerimi razpolagamo, bistveno višji. To pa postavlja dodatne zahteve revizorjem, kateri pa so glede virov in možnosti omejeni.

V pričujočem delu sem hotela predstaviti, da je nemogoče, da bi posameznik ali skupina posameznikov izvedla prevaro nenamerno ali pomotoma. Posameznik sicer lahko odkrije način, kako izvesti prevaro, tako da slučajno odkrije slabost v delovanju notranjih kontrol ali preveritev v sistemu, vendar z izkoriščanjem te slabosti, da bi pridobil korist, sprejme namerno odločitev, da bo storil prevaro.

V nadaljevanju sem predložila, da se korupcija lahko nanaša tako na fizične osebe kot tudi na pravne osebe ter da se v zadnjem času pogosto s pojmom korupcija istoveti javne uslužbenke oziroma predstavnike porabnikov javnih sredstev oziroma davkoplačevalskega denarja.

Predstavila sem vlogo notranjega revizorja pri odkrivanju, preiskovanju in preprečevanju prevar in korupcije, da SNR zahtevajo od notranjega revizorja, da deluje skladno s pravili strokovne prakse, kar pomeni razumno skrb in sposobnost, ne pa nezmotljivost. Od revizorja se zahteva, da vodi preiskovanja in preizkušanja v razumnem obsegu, ne pa natančnih revizij vseh poslovnih dogodkov. Zato tudi notranji revizor ne more dati absolutnega zagotovila, da neskladnosti, nepravilnosti in prevar ni. Vendar pa mora v vsakem notranjerevizorskem pregledu oceniti možnost obstoja pomembnih nepravilnosti in neskladnosti ter prevar.

Ugotavlja se, da se korupcija in prevara nenehno prilagajata okoliščinam poslovanja. Pojavljata se na novih področjih in v novih oblikah. Kršitelji pogosto iščejo načine, ki bi bili čim bližje zakonitim oblikam poslovanja, zato je njihovo odkrivanje in dokazovanje vsak dan težavnejše, zahteva veliko znanja in spretnosti. Oseba, zadolžena za preprečevanje in odkrivanje prevar, mora dobro poznati različne pojavne oblike in predvsem področja, ki so še posebej občutljiva za prevare in korupcijo. Odkrivanje prevare torej pomeni ugotavljanje kazalcev prevare, zadostnih zato, da se upraviči priporočilo za preiskavo. Ti kazalci se lahko pokažejo kot posledica kontrol, ki jih je uvedlo poslovodstvo, preskusov, ki jih opravijo revizorji, ali iz drugih virov v organizaciji ali zunaj nje. Pri notranjih revizorjih velja načelo, da je preprečevanje in odkrivanje prevar odgovornost poslovodstva. Notranji revizor naj bi priskrbel zagotovilo ali predlagal poslovodstvu izboljšave v sistemu notranjih kontrol. Odgovornost notranjega revizorja v zvezi s prevarami bo tako v večji meri opredeljena v odvisnosti od postavljenih ciljev, ki so dogovorjeni in so potrjeni s strani poslovodstva. Cilj naj bi odsevalo dejstvo, da bo notranji revizor načrtoval, izvedel in pregledal delo poslovodstva tako, da bo odkril prevare in napake, ki bi lahko bile vključene v evidencah organizacije.

Prevare in korupcija bliskovito naraščata, vsled tega se je treba ustrezno organizirati in na osnovi ugotovljenih slabosti izdelati načrt. Na vseh ravneh in področjih poslovanja je treba delo organizirati tako, da bodo te slabosti čim hitreje odpravljene in možnosti za prevare in korupcijo čim manjša. Sodelovati morajo strokovnjaki z različnih področij, predvsem pa morajo biti pri takem načrtu uporabljene dobre in slabe izkušnje notranjih in zunanjih revizorjev, predstavnikov računskega sodišča, strokovnjakov s področja računovodstva in financ ter sodstvo in policija. Tovrstne preiskave morajo biti izpeljane objektivno. Lotiti se jih je treba s poklicno nezaupljivostjo, vendar ne z domnevo, da je nekdo kriv še preden so dokazi zbrani. Zavedati se je treba, da ugotovitev prevare ali korupcije (oziroma že samo sum) meče slabo luč na organizacijo, zato moramo ravnati skrajno previdno, da ne delamo slabe reklame, kadar preiskava pokaže, da sum ni bil opravičen.

Ob tem ne smemo pozabiti, da notranje kontrole niso rezultat okoliščin. So zaporedje dejanj, ki se uporablja na vseh področjih poslovanja družbe. Ta dejanja so preventivna in so vgrajena v način vodenja družbe s strani poslovodstva. Pogosto je težko ločiti notranje kontrole od osnovnih funkcij managementa: planiranja, organiziranja, zaposlovanja, vodenja, kontroliranja in koordiniranja. Te funkcije se medsebojno dopolnjujejo, pokrivajo in združujejo. Kontrola je rdeča nit, ki je del vseh poslovodskih procesov.

Problem razraščanja korupcije in prevar je vzpodbudilo, da se je v zadnjih nekaj letih ustanovilo kar nekaj služb, ki se intenzivneje ukvarjajo s slednjim, kljub temu da se zdi, da na tem področju vse večji poudarek pripisujejo preventivi.

7. SPISEK LITERATURE

1. Chambers Andrew: Assessing internal controls – for internal auditors and others. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2004. 171 str.
2. Chartered Institute of Public Finance and Accountancy. London: CEF, 2006. 15. poglavje. 13 str.
3. Dobovšek Bojan: Indici korupcije. Slovenski dnevi varstvoslovja (zbornik referatov), Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, 2001, str. 333-341.
4. Dobovšek Bojan: Korupcija in politika. Ljubljana: MNZ RS, 2005. 60 str.
5. Ferlinc Andrej: Korupcijski delikti v Kazenskem zakoniku RS, Pravnik 9-10, 2001, str. 607-625.
6. Habjanec Renata: Vloga revizorja pri odkrivanju in preprečevanju prevar v računovodskih izkazih. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 43 str.
7. Internal Control Checklist. The Institute of Internal Auditors, Altamonte Springs, Florida. [URL:http://www.theiia.org//ia/index.cfm?doc_id=347], 12.11.2004
8. Internal Control Systems in Candidate Countries: Volume I. SIGMA-OECD: [URL:<http://www.sigmaweb.org>], 15.6.2007.
9. Jagrič Milan, Javornik Boža, Majič Mojca, Turk Metka: Revizorji Posebni del - Gradivo za izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2004. 345 str.
10. Kolenc Franc: Revizor-gospodarski svetovalec?. Ljubljana: Relacije, 10 (2004), 1, str. 21-23.
11. Kolenc Franc: Revizorjeva opozorilna vloga. Ljubljana: Relacije, 10 (2004a), 1, str. 21-23.
12. Krese Nataša: Računovodsko nadziranje kot dejavnik preprečevanja prevar v poslovanju. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 52 str.
13. Malnarič Damjan: Nadzor nad revizijskimi družbami in revizorji. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta: 2005. 46 str.
14. Majič Mojca: Standardi notranjega revidiranja: 1000, 1100–1130. Zbornik referatov 5. letne konference notranjih revizorjev. Otočec: Slovenski inštitut za revizijo, 2002, str. 5-17.
15. Majič Mojca: Predstavitev notranjega revidiranja, ustanovne listine, neodvisnost, nepristranskost, standardi in stroka, moralna načela, prevare. Gradivo za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2006, str. 38-46.
16. Mladenovič Zoran: Odgovornost državnega revizorja za odkrivanje prevar, [URL:<http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf>], 4. 4. 2007
17. Nemec Anica: Vloga notranjega revizorja pri preprečevanju in odkrivanju prevar. Ljubljana: Revizor, 2006, 12, str. 40-53.

18. Odar Marjan: Revizorji - Splošni del - Gradivo za izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2005. 80 str.
19. Penko Boštjan: Moč in nemoč Urada Vlade RS za preprečevanje korupcije, Otočec: Združenje seniorjev Slovenije z agencijo za management, 2002, str. 15-22.
20. Povh Dragica: Prevare, korupcija in notranji revizor. Ljubljana: Revizor, 2003, 4-5, str. 7-22.
21. Povh Dragica: Vloga notranjih revizorjev pri odkrivanju prevar korupcije ter načrtovanju boja proti njim. Ljubljana: Revizor, 2003a, 11, str. 7-29.
22. Programme of action against corruption, [URL:<http://www.grecco.coe.int>], 12. 8. 2005
23. Rot Mihael: Notranje kontrole – nova pravila za zaščito investorjev. Specialistično delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2006. 70 str.
24. Sawyer B.lawrencw, Dittenhofer A.Mortimer, Scheiner H.James: Sawyer' Internal Auditing. The Practice of Modern Internal Auditing. Altamonte Springs, Florida: The Institute of Internal Auditors, 5 th Edition, 2003. 1446 str.
25. Steps to an Effective Internal Audit Antifraud Action Plan, The Audit Progress Committee of the European Commission. Communication to the Commission. European Commission. [http://ec.europa.eu/dgs/internal_audit/docs/86-4-2006_en_com-280-final.pdf], 15.7.2007.
26. Taylor H.Donald, Glezen G.William: revidiranje – Zasnove in postopki. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1996. 1078 str.
27. Turk Ivan: Nekaj poslovnih pojmov (3). Ljubljana: Revizor, 2003, 3, str.105-133.
28. The role of Internal Auditing in Enterprise-wide Risk Management : The institute of Internal Auditors, 2004. 6 str.
29. Tušek Boris, Žagar Lajoš: Vloga notranjega revizorja pri ocenjevanju tveganj in ravnanju z njimi. Revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2004, 2, str. 7-23.
30. Urankar Vesna: Samoocenjevanje notranjih kontrol. Revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2003, 6, str. 7-23.
31. Vezjak Blanka: Vzpostavitev in delovanje notranje revizije v skladu z novimi standardi. Ljubljana: Revizor, 2003, str. 7-38.

8. SPISEK VIROV

1. COSO: Enterprise Risk Management - Integrated framework- Executive Summary. [URL:<http://www.aicpa.org>], 15.7.2007.
2. Dobovšek Bojan: Korupcija v javni upravi. Ljubljana: Zbornik referatov, MNZ,

- Policija, GPU, UKP, 2002.
3. Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 63/94).
 4. Kodeks notranjerevizijskih načel. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998.
 5. Kodeks poklicne etike notranjega revizorja. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1998a. Ljubljana: Revizor, 7–8, 1999.
 6. Mednarodni standardi revidiranja, IFAC. Slovenski inštitut za revizijo, Ljubljana, 2001.
 7. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. DZS d.d., 1996, elektronska verzija 1.0.
 8. Vlada umirja strasti:
[URL:http://www.24.ur.com/bin/article_print.php?id=3101172], 03.07.2007.
 9. Standardi notranjega revidiranja. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2003.
 10. Standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 2003.
 11. Zakon o policiji (Uradni list RS, št. 49/98).
 12. Zakon o preprečevanju korupcije (Uradni list RS, št. 2/04).
 13. Zakon o preprečevanju korupcije (Uradni list RS, št. 2/04).

9. SEZNAM TABEL IN SLIK

Tabela št. 1: Povzetek glavnih standardov lastnosti in standardov dela.....	7
Tabela št. 2: Nivoji korupcije.....	16
Slika št. 1: Coso model.....	50